

حقیقت دادے

ہمیش خلیل

حقیقت دادے

ہمیش خلیل

قول حقوق د ليکونکي بحق کښې محفوظ دي

اشاعت	_____	اول
نېټه	_____	جنوري ۱۹۹۸
شمېر	_____	یوزر
کتابت	_____	لطف الله خوشنویس
چاپونکي	_____	ملت ایجوکیشنل پرنټرز لاهور
بېعه	_____	۵۰ روپۍ
	_____	Rs 50

درک :-

یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور
شاهینز بکس سپون می پلازه جمروډ روډ پېښور

ترويض

د محمد هوتک په نامه
چې د پښتو ادب یوه ډېره ارزښتناکه پڼګه
پې له ورکېدلو محفوظه او امانې کړه .

فهرست

۱۱	يو ٿو خبري	
۱۲	پيش نامه	
۱۷	ابتدائيہ	۱
۲۰	د پيٽي خزاني معترضين	۲
۳۲	پيٽه خزانه او عبد العلي اخونزاده	۳
۳۴	محمد بن داود هوتک	۴
۳۸	حاجي محمد اکبر هوتکي	۵
۴۳	محمد عباس کاسي	۶
۴۵	د پيٽي خزاني د ليک اسلوب	۷
۴۹	د پيٽي خزاني او تذکره الاولياء تحریر او الفاظ	۸
۵۸	د پيٽي خزاني املا	۹
۶۴	د پيٽي خزاني راويان او د حوالې کتابونه	۱۰
۷۳	اصناف او شاعري	۱۱
۷۸	د شاعري مشترک سبک او لفظيات	۱۲
۸۸	لرغوني که جوړ کړي الفاظ	۱۳
۹۹	اختتاميه	۱۴

يو تو ضروري خبري

کوٽه (بلوچستان) کڻي دکال ۱۹۹۳ء د نومبر په اوومه اواټه
 ورځ درې بجي ماسپين د "سکام ادبي اکېډمي" د انتظام اواټام
 لاندې د محکمہ ثقافت په هال کڻي يوبنه دروند سيمينار وشو.
 دغه سيمينار کڻي د پروگرام مطابق د بناغلي افضل شوق د
 سفرنامې "اووه کاهه مزل" بناغلي فاروق سرور د افسانو
 مجموعه "لېوۀ" او بناغلي سعيد گوهر د "پټه خزانه
 في الحقيقت" د پنج کتنې په دستوره کڻي په ذکر شويو درېواريو
 کتابونو مقالې داؤرو لے شوې. او بيا په آخره ورځ د ماسمخوت
 اته بجي يوه مشاعره هم وشوه چې د سحر تر څلورو بجو جاري وه.
 د پروگرام نه پنځلس شل ورځي وړاندې د بناغلي سعيد گوهر
 کشر ورور بناغلي محمود اياز يو ورځ تېر مابنام د څو ملگرو سره
 زمونږ جگړې ته راغلو. کتاب "پټه خزانه في الحقيقت" يې
 راکړو. او مانه يې په سيمينار کڻي د شموليت اوهم په کتاب
 د مقالې اورولو لوظ واخستو.

د پروگرام نه يوه ورځ وړاندې زه د بناغلي واکټر سهيل انشا

حنيف خليل او جوهر خليل په ملڪرتيا د ڪوٽي ر بلوچستان) ڪاڍي په
تپشن ورسېدم . او ڪوٽي ته زمونږ د رسېدلو وړاندي کوربه نيو
ته د مخکښي نه خبر ورکولو له مخه يو څو کوربانۀ په تپشن زمونږ
منتظر وو ، چي د روغ پر نه پس يي مونږ د صوبائي اسپتال
ته ورسولو ، پرتۀ چي زمونږ او نورو مېلمنو د استوگنې او خوراک ټټراک
د پرېنۀ بندوبست شوۀ وۀ .

د پروگرام په دويمه وړخ ما په "پته خزانۀ في الحقيقت" خپله
مختصرۀ مقاله واوروله ، نو مقالۀ ګڼي لکه چي د ټول کتاب د اعتراضونو
تفصيلي جوابونه نه وؤ شوي ، ځکه وروستو بيا دغه مقالۀ ګڼي
د ترميماتو او مکمل جواب د ضرورت له مخه اوس ستاسو د وړاندي
د کتاب دغه مقالې دويم شکل دۀ .

منځ چي سعيد گوهر صاحب به خپل کتاب په هغه مقصد او جذبه
نه وي ليکله ، په کوم مقصد او جذبه چي دۀ نه وړاندي کوم
کتاب ليکله شوي دۀ . هم دغه وجه ده چي سواله يو څو
ځايونو نه نو پکښي د تعصب هغه جذبه شته اونه د مخالفت
برائۀ مخالفت هغه رنگ . بيا د گوهر صاحب د شرافت ، حقيقت پسندي
او زړۀ د لوې والي اندازه له دغه حقيقته په اسانه لکي چي د
هغه په کتاب د بناغلي سلطان محمد صابر تنقيدي سريزه د يو بې خوا
په لغوته کتاب سره دنۀ شاملولو مشورې باوجود خپل کتاب سره
شامله کړۀ .

د علي او تحقيقي تقاضو د تکميل دپاره په کوم کتاب تنقيد د

دکتا بونود مخ کتې په تقریب کې همیش خلیل تقریر کوي

هر چا حق دے - او بايد چي هغه دا حق په خه نا خه شکل وپکاروي
 خو ددي دامقصد هم نه دے چي مون دي دا هر خه په پتو سترگو
 ومنو - خله نو زه دغه لږ کښي سعيد گوهر صاحب ته دهغه دالمستان
 دپاره دامتوره ورکول خپل ادبي فرض گنم ، چي که موصوف دنورو
 ژبو خصوصاً دمشقي ژبو لرغونۍ تذکري مطالعه کړي نو په
 پته خزانه دخپلو ټولو اعتراضونو جوابونه به پکښي بيا مومي .
 آخر کښي دبنا غليو ډاکټر راج ولي شاه خټک د اتریک پښتو اکېډمي
 پېښور ، سرفراز خان مروت لاسريرين پښتو اکېډمي او حاجي عبد الحميد خان
 لاسريرين اسلاميه کالج پېښور شکر گذاريم چا چي د زړو قلمي نسخو
 او نورو کتابونو د مطالعي په وخت ماته دهر قسمه سهولت راکړو .

هېرش خليل

پېش نامه

د محمد هوتک د پټې خزاني نوم يې تذکرې د حقيقت په ترديد
 کېږي "پټه خزانه في الحقيقت" يو کتاب د مې چي بناغلي سعيد گوهر صاحب
 ليکلی دے . او وجه يې دانهايي چي تر اوسه د پټې خزاني په دفاع
 کېږي کوم کتابونه او بڼه پر مضامين ليکلي شوي دي ، دهغو په
 لوستلو ستومانه شوے نو دے ، ولي مطمئن شوے هرگز نه دے .
 "پټه خزانه في الحقيقت" پخپله زه په يقين سره خو نشم
 وليکلی چي د دې کتاب په لوستلو به هم ټوک مطمئن شوي
 وي او که نه ؟ البته د حقيقت په ځل هاي دے چي کم نه کم
 د کتاب سريزه ليکونکي نو يې په لوسته هرگز مطمئن شوے نه
 دے . او هم دغه حال تر څه حده د بناغلي اياز داودزي هم دے ،
 چا چي دغه کتاب کېږي د بناغلي سعيد گوهر پېژندگلو کړېده .

بناغلي اياز داودزي يو خوا که د محمد هوتک د پلار داود هوتک
 په کردار خصوصاً د پټې خزاني د ډېرو منظوماتو په ياداشت د
 پټې خزاني په اصليت د شک څرگندونه کوي ، نو بلخوا د پټې خزاني
 د منظوماتو په خوند ، رنگ او انداز بيان د سعيد گوهر صاحب سره

متفق هم نه ڏے . يکي .

” ٻه ڊکڻي شڪ نشته ڇي ٻه ” پته خزانه ” ڪڻي

راغلي ” ڪلام ” مختلف اسلوب لري . د زبان اوبيان

رنگارنگي هم لري : نو ٽوڪ به وي ڇي هغه داسي

” جعلی ” ڪتاب پخيله تصنيف ڪري . (ص ۱۴)

بناغلي اياز داؤز ۾ چوڻي خيله دا اعتراف ڪوي ڇي هغه

ته خيل لس شعرونه هم ياد نه وي ، نو بلخوا دا اعتراض

هم ڪوي ڇي د محمد هوتک پلار ته دومره ڪلام اوبيان ڇنڪه ياد

وڪا ؟ نو هر ڪله ڇي دا د موصوف خيل اعتراف ڏے ، نو زڪا ٻي ٻه

دغه خبره يقين لرم ، ڪومه ڇي ددڪا د خيل ياداشت پمقله وڪا .

او زما يقين ڏے ڇي هغه به هم زما سره ٻه دغه خبره متفق

شي ، ڇي د ٽولو انسانانو ذهنونه يوشان نه وي . ڪه

خوشحال خان خٽک د رتبور ٻه قلاء ڪڻي د خيل قيد ٻه دوران

دوه دوه نيم سوه شعرونه ڇي اڪثريت پڪڻي د فارسي اشعارو

ڏے ” دستار نامه ” ڪڻي ٻه ياد محض د چلي حافظي ٻه

برکت ليکڪ شي ، نو آخر ٻه داؤد هوتک د ۱۲۶ اشعارو ٻه ياداشت

ولي اعتراضونه ڪولے شي ؟

خوشحال بابا د ” دستار نامه ” ٻه آخر ڪڻي يکي .

” ڪتابونه راغله نه وو ، اوڪه نه بني تڪر ٻي به ٻه ڊاڪتاب

ڪري وڃي ، نظم ، نثر ، عربي ، فارسي ۾ به ٻه شاهد
 پکڙي ڏيڻ واري وو . اُما به عنديات به حافظه
 نو به «اهومره خه ڪڍڻ» ، ادراڪ به هومره رسيدڻ...
 پٽه خزانه ڪڍي يقيناً ڇي غلطي شته ، خنوخائينو
 ڪڍي ورسره اختلاف هم ڪڍڻ لڳي شي . خو بعينهي هم دا
 قسمه غلطي د محمد هوتگ نه وړاندې يڪليو تذڪرو ڪڍي هم
 شته . او ڊپرو تذڪرو ڪڍي تذڪره نگارانو د يو بل سره اختلاف
 هم ڪم ڏي . وڃي ددغو غلطي او اختلاف راي باوجود
 بيا هم دغو تذڪرو ته تراوسه چا جعلي تذڪري ونه وٺيل .
 خوتاسفا ڇي دپٽي خزاني بحقله هم دا غلطي او اختلاف
 گنجائش ددغه تذڪري دپارڻي خلق لکيادي د جعليت بنياد گرهوي .
 دپٽي خزاني قلبي نسخہ موجوده ده . اوس دا دپٽي خزاني
 له حقيقتہ د منڪرينو ڪار ڏي ، ڇي دانسخہ واخلې او د فرعون د
 لعش غوندي ڀي کوم سائنسدان نه د کاغذ او سياهي د کال ۱۳۰۳ھ
 به نه ثابتولو يو داسي سند تر لاسه ڪري ، ڇي پٽه خزانہ وړاندو
 اصلي ثابته نثي . او ڪه داسي اوشي بيا د سعيد گوهر صاحب به قول
 د بلي ڙي کوم عالم يا نقاد پخيلو صحيح منطقي دلائلو جعلي ثابته
 ڪره . او وروستو بيا به صحيح منطقي دلائلو ڀي جواب اونشو ، نو
 بيا ما هم د غالب به طرفدارانو ڪڍي وکئي .

ہمیش خلیل صدات کوی - بنی لاس تہ پی بناغلی سعید گوہر او گسی لاس
تہ پی دتقریب مشر پہلہ بناغلی عبد الجلیل وجدی فاست دسے .

دہنی لاس نہ حسینہ کل تنہا ، پروین فیض زادہ ملال ، ہمیش خلیل

او محمود ایاز

ابتدائیہ

بناغلي سعيد گوهر چي د خپل کتاب د "ابتدائیہ" سرخط
 لاندې د پټې خزانې د حقيقت په ضد کال ۱۹۱۸ کښې په پښتو
 ژبه شايع شوي کوم کتاب په مدافعت کښې کوي خبرې ليکلي
 دي ، هغه خو نه حقيقت دے . او نه د اتيار او منلو وړ دي
 خو هم دهغه په الفاظو به دومره دوايم چي

" دا د غالب طرفداران شپې ته علي الاعلان

ورج وائي . "

د خپل پشرو پخپله ليکي .

" زه يې ناستري کړاو زيار او منود ته په درنه

سترگه کورم او لوي علمي خدمت يې بولم . اختلاف

ورسره کېد لے شي او ورسره شوم هم دے خو په

دې دهغه دکار اهميت نه کميږي ولي چي دهغه

اکثر دلائل برقرار دي له منعه نه دي تللي . "

(ص ۳۷)

دغه ضمن کښې زه خپله د بناغلي سعيد گوهر په دغو

الفاظو دهڅم قسمه تبصره کول مناسب نه گڼم . البته دغه لږکښې
 ډاکټرو دلائلو د برقرارۍ په صداقت کښې چې کوم خطونه ماته
 ډاک ۱ په ذریعہ وارسېدلي دي ، هغوکښې صرف محترم ډاکټر
 اسرار ، محترم منتظر بېټي او خصوصاً محترم ابو الخير خلاند
 چې د گوهر صاحب سره يې د هغه د وينا مطابق دده د کتاب
 " پته خزانه في الحقيقت " په بشپړتيا کښې د کتابونو او
 موادو په راغونډولو کښې په ډېر اخلاص پوره کومک هم کړی
 دی . د خطونو د اقتباساتو په رانقلو اوس دا فصله زه لوستونکو
 ته پرېښدم چې ښاغلي گوهر پخپله دغه وينا کښې تر کومه حده
 د صداقت او انصاف نه کار اخستې دے .

محترم ډاکټر اسرار د کال ۱۹۹۳ ډيولسم دسمبر په خط
 کښې د " ټول پارسنگ پخپله ليکي .

" ډېر ښکې او مدلل کتاب دے " مبارک موشه
 په پښتون قوم او ليکونکو مو دا ډېر لوي احسان
 اوکړو . دا کار بل چا نه شو کولے . "

محترم منتظر بېټي د کال ۱۹۹۴ د مئی د ديارلسمې ورځې
 په خط کښې ليکي .

" د پټې خزاني متعلق " ټول پارسنگ " هغه
 ټول دليلونه ښکې په ښکې د ډکړل کوم چې د پټې خزاني
 د جعلې ثابتولو متعلق " پته خزانه في الميزان " نوې
 کتاب کښې شوي دي . الله تعالی دې همت درکړي

چې دهغو پاڼې د ليلونو جوابونه هم دخپل کتاب په دويم ټوک کښې وکړې . يو بل ته به د دعا کوؤ او وخت ته به انتظار کوؤ هې خپلو لمنو کښې ټوک په کوم نوم رانغاړي .

محترم ابوالخبر خُلاّند د کال ۱۹۹۴ د مئی د اتمې ورځې په خط کښې لیکي .

” کوم وخت چې مو تاسو نه واهست لوستلې نو د مومند صاحب په کته کړل سوو نقطو او پلټنې ته مې نعوذ بالله د الهام په نگاه کتل او اوس چې مې ستاسو تحقيقي زيار ، محنت ، کړاو بلکې علمي تبصر ته وکتل نو نه يواځې کته په خله ورته ولاړم بلکې بې اختياره مې له خپلې نه ووتل چې خداي دې مه کموه او

این کار از تو آید و مردان چنین کنند

اوس که بيا هم د بناغلي سعيد گوهر د وينا مطابق

” دهغه اکثر دلائل برقرار دي ”

نو د غالب طرفدارانو ته ددې ويلو حق خوشه ولې اتفاق به ورسره ټوک وکړي ؟

پٽي خزانِي معترضِين

دغه موضوع لاندې د پٽي خزانِي متعلق بناغلي سعيدگوهر
يو خوا خپلو دوستونکو ته د خپل صداقت او رښتينولي تائش
په دغو الفاظو وركوي .

” ترهغه وخته پورې زه ديو حقيقت خوښوونكي
دښتین پښتون په حيث له هغه (جيبی صاحب)
سره متفق كېدل پښتونه بولم “

(ص ۴۲)

ولي بل ځايه يكي چي

” زه دانه غواړم چي د قلندر مومند
اعتراضات تكرار كړم . “

(ص ۴۳)

دبناغلي سعيدگوهر ددغو دواړو دعوو پخپله راځي چي هم

د ” پټه خزانة في الحقيقة “ په پاڼو كښي وگورو چي هغه پخپله
دغه دعوي كښي څومره حقيقت خوښوونكي دښتین پښتون دے .

اوجي هغه تڪرار شوي اعتراضات ٻه ڳوٺه ڪرم ، ڪوم چي ددڪا پشرو
ددڪا نه مڃي راپورته ڪري ڏي . وڏي بياهم گوهر صاحب پي پچيل
پورته بيان ڪئي نفي ڪوي .

(۱) د قدس ستره العزيز اصطلاح دمرو دپاره پڪارو لڳي شي
هر ڪله چي محمد هوتڪ د پير عبدالحڪيم او دهغه دمريد
محمد اياز نيازي چي دپتي خزاني ديسڪو ٻه وخت ڏوندي
وو . استعمال ڪري ده

(۲) د ڊوڪا اتيا (۸۲) ڪلونو ٻه عمر داؤد هوتڪ ته
يوسل شير شعرونه ڦنگه ياد وو . ڦنگه چي د عمر ٻه
دومره زور والي حافظه د ڪارڻه وي . اکر ڪه دغه شير
دگوهر صاحب پشرو ۹۹ بيسڪي دے . خود اٻه ووايو چي
ڦه ٻه حساب ڪئي ترو ته دے .

(۳) محترم عبدالشڪور رشاد غونڊي معتبر اوستند محقق
دخيل ڪتاب " لودي پڻتانه " دپاره دڻي ڊري پلٽي اوماقاعده
زيار پس هم دپتي خزاني علاوه د بهلول لودي ٻه درباري

نه وگورئي ددغه تڪرار شوي اعتراض دپاره " پته خزانه

في الحقيقت ص ۸۷ او پته خزانه في الميزان ص ۲۰۱

نه وگورئي " پته خزانه في الحقيقت " ص ۱۱۹

او " پته خزانه في الميزان " ص ۲۱۷

شخصياتو کڻي د خليل خان نيازي ذکر په هېڅ کتاب کښي نه دے موندلے .

(۴) پټه خزانه کښي ذکر شوي ځني اووه دېرش (۳۷) کتابونه تر ورسه وړي پېدا نه شول؟

داسې نور هم تکرار شوي اعتراضات مثلاً "دېتي خزاني راويان" او "ماخذ" دي چي د گوهر صاحب پېشرو ورباندې بڼه طبع ازماتي کړې ده . اوبيا گوهر صاحب هم ورباندې قلم چلولے دے .

اوس گرانو لوستونکو ته به معلومه شوي وي چي گوهر صاحب "د يوحقيقت نوښوونکي رښتين پښتون" په دعوه کښي ترکومه حده حق بجانب دے ؟

دغه نه پس په "پټه خزانه" د مستشري يقينو ، ايرانيانو ، افغانانو او کوزې پښتونخوا د پښتنو تقريباً د شلو معترضينو کوم فهرست چي ورکړے دے . هغوکښي يوڅو د ځينو ناقدينو د تنقيدي مضامينو اقتباسات نشته . او کوم لن دېر اقتباسات چي شته هغه هم اکثر دلائل نه لري او

۱. پټه خزانه في الحقيقت " ص ۱۲۰ او پټه خزانه في الميزان

ص ۱۸۵ او ص ۲۲۰

۲. پټه خزانه في الحقيقت ص ۱۲۴

پټه خزانه في الميزان ص ۲۱۰

بنیاد ڀڄي محض د ”شک“ ”مشکوک“ ”شکینہ“ ”اعتراض“
 تنقید ”نیوکی“ ”شکونو“ ”زما زرعہ دغہ تسلیمولو ته
 تیار نہ شو“ وغيره ٻہ الفاظو دلا ڏے اوهم ددغو
 الفاظو ٻہ ڇاڊ بناغلی سعیدگوهر ٻیکی .

”دا شک لرونکی عام خلق نہ بلکی بلاشبہ
 لوڀ علمی شخصیات دي او ٻہ دنیا کٺڻي
 لوڀ مقام لري.“ (ص ۵۹)

خوددڀ معنی دا هم نہ شوه ڇي دلويو خلقو ”شک“ دڀ
 ٻہ ”حقیقت“ وُارزولے شي . حُک ڇي ”شک“ شک دے . او
 ”حقیقت“ حقیقت دے . ٻشکه ڇي دڀ ”شک“ څرگندونه د
 دوي حق دے . وڀي دڀ دامطلب هم نہ دے ڇي مونږ دڀ
 دغہ ”شک“ ته بغیر دغہ فکرة ٻہ پتو سترگو دحقیقت رنگ
 ورکرو .

ذکر شوڀو معتريضينو کٺڻي د منفريد لونز ٻہ جرمني ژبه
 کٺڻي دکتا ڀڄي ٻہ حواله دډاکٽر ايم . اے . زیار له خوا ٻہ
 ”ٻټه خزانه“ دتنقید بحقله ڇي کومه وٻنا شوڀي ده . ٻہ دغہ

له ”اگرکه گوهر صاحب دخیل کتاب ٻہ ص ۱۶۹ دغہ ضمن کٺڻي ٻیکی

”منفريد لونز ايم . اے . زیار ٻیکلے دے . کټگ شي ڇي دامعترض مجاور احمد زیار

وي خو ٻہ یقین سره نہ شم ویلے“

حقله ماچي د کال ۱۹۹۶ء د ستمبر په ۲۷ شتمه ورځ يو ملاقات کښي
د بناغلي ډاکټر مجاور احمد زيار (اېم - اېم - اېم - زيار) نه پوښتنه
وکړه ، نو په سختو الفاظو يې د بناغلي لوند د دېنا ترديد وکړو .
ادبيا زما په خواهش يې دغه لاندیني خط وليکلو او ماته يې
حواله کړو .

د خط مضمون دادې .

” د پټه خزانه في الحقيقت “ نوې کتاب په ۱۹۹۶ء
د منفرېد لوند په جرمني ژبه د يوې کتابچې او
افغانز آف فرانکس پاسز لومړی ټوک د اېم - اېم - اېم زيار
له خوا د عبدالحی حبيبي مرحوم په کتاب ” د پټه خزانه
ادبياتو تاريخ “ په ژبني او تاريخي حقائقو د اعتراض
او د ۱۹۷۸ د يوې درې مياشتنۍ په حواله ” پټه خزانه
يو جعلسازي “ تر سرليک لاندې د مضمون کومه اشاره کړه
له اېم - اېم زيار نه مقصد مجاور احمد زيار يعنې زه اوسم
نو زه د دغه بې سرو پول له تور ترديد او غندنه کوم . نا
ويلي دي پاتې شي چې په ياد شوي نوم له ما پرته
بل کوم ليکوال هم نشته . نو نه شم ويلای چې داله هاله
جوړ کړي . اېم - اېم زيار څوک دې ؟

ما خو د پټې خزاني د باوريوالي او رښتينوالي لپاره گڼي
مقالې خپرې کړي او ” پټه خزانه يوه لغوي خزانه “ په نامه
يې د ۱۹۹۶ مارچ يو ۱۱۴ مخينه کتاب هم کښلی دی .

هم دغه شان د محترم دوست محمد خان کامل مومند (مرحوم)

په ۱۰ مئی ۱۹۹۳ ر انگریزي ورځپاڼه " دې فرنټیر پوسټ " کېني شائع شوي مضمون

PUSHTO LITERATURE DURING THE MUGHAL PERIOD

د دغه وېنا په بنياد چي

" ورومې پښتون ليکوال او شاعر د چا شخصيت

ادکار چي په تاريخي او عقلي اعتبار چي له

شک او شبهي څخه لوړ د ځي شيخ عيسي مشوانه

(ص ۴۷)

د ځي .

گوهر صاحب په دې غلط فهمي کېني پرېوتې د ځي کېني

کامل صاحب ټول پښتو ادب کېني شيخ عيسي مشوانه ورومې ليکوال

او شاعر ياد کړې د ځي . حالانکې حقيقت داسې نه د ځي .

کامل صاحب صرف مغليه دور کېني هغه ورومې ليکوال او شاعر

ياد کړې د ځي . حالانکې تر اوسه په تذکرو کېني ذکر شوي

کله پښتو ادب متعلق چي کامل صاحب " دخل ادب جائزه "

د سرخط لاندې کومه مقاله ليکلي او بيا يې د " مياشتني اسلام

پېښور " د اکتوبر ۱۹۵۲ په گڼه کېني شائع کړې ده . دغه

مقاله کېني هغوي امير کروړ د ټولو نه لرغونې شاعر ياد

کړې د ځي . حقيقت څيرلو دپاره د مقالې د اقتباس وولئ

او بيا خپله فېصله وکړې چي دا آخر په مړيو د الزام لگولو

کوم انداز د ځي ؟

” زموږ په ادب کښې چې تراوسه ټولو نه لرغون
 خيز بيا موندل شوي دي . هغه داميرکروړ چې
 دمنهاج سراج په طبقات ناصري جلد اکښې د
 امير فولاد په نوم ياد شوي دي (يو نظم د
 چې دنن نه تېرو دولس نيمو سوو کالو ته نژدې
 دي . ددې نظم نه پس دلرغونوالي له پلوه
 دښت نيکه ، دملک يار غرشين او ښکارند و
 نظمونه پېش کېدلي شي . دغه نظمونه کموزيات
 اته سوه کاله زار دي . داميرکروړ نظم دحان
 دسکوالي په ستاينه کښې دي . دښت نيکه نظم
 دخدائے تع ستاينه اوله هغه غوښتنه ده . د
 ملک يار غرشين او ښکارند و چې دواړه دهندستان
 دفاتح او پکښې داسلامي سلطنت باني پښتون بادشاه
 شهاب الدين غوري همعصر او ملگري وو . نظمونه
 دسلطان په ستاينه او دغزا په جوش کښې وييلي
 شوي دي . په دې ټولو نظمونو کښې په هغو
 خوبو کښې ډېرې شته دي کومې چې دډېرښه
 ادب دپاره ضروري وي .“

بيا ښاغلي محمد نواز طائر ته خو تر ډېرې مودې دا هم
 معلومه نه وه چې دپټې خزاني قلعي نسخه دکابل اړايښو

کښې سره د نورو ډېرو قلمي نسخو موجوده ده - ډېره د حېرانۍ خبره خو دا ده چې د پښتو اکېلې پښور د ډايرېکټر په حيث د اکېلې په کتب خانه کښې د افضل خان خټک د بازنايې قلمي نسخه د خوشحال خان خټک سره منسوبونکې او پټې خزاني د قلمي نسخې د موجودگۍ نه يې خبره آخريه کوم بنياد د پټې خزاني په اصليت شک کوي ؟

نورو معترفينو کښې د بناغليو پرېشان خټک او سيد تقويم الحق کلاخېل نومونه هم شامل کړي شوي دي چې د اول الذکر پخپله د بناغلي نذير الحق کريم په حواله " پښتون کون ؟ " کښې " پټه خزانه " متنازعه کتاب بيان شوې ده . او د آخر الذکر متعلق په " پټه خزانه " د شک څرگندويي خبره د بناغلي دروېش دراني په حواله شوې ده . ولې د بناغلي پرېشان خټک د اردو کتاب " پښتون کون ؟ " پخپله کومه خبره چې شوې ده ، نو دا د اتيار وړ نه ده . هکله چې ما په دغه کتاب کښې د بناغلي مؤلف له خوا داسې هېڅ خبره پيلانه کړه چې پټې خزاني ته پکښې متنازعه کتاب وييل شوې وي . اوکله چا ماته وښودله ، نو زه به دغه خپل الفاظ سره د ډېرې مننې واپس واخلم . البته د بناغلي سيد تقويم الحق کلاخېل متعلق د بناغلي دروېش دراني خبره وزن لري هکله چې تقويم الحق " د رحمن بابا يوبل شعر " د عنوان لاندې د ورځپاڼې " غازي " پښور د کال ۱۹۹۲ء د نهم نومبر

په گنه کښې ليکي .

” ما هېڅ داسې داخلي يا خارجي شهادت نه
 دے موټے چې د پېداکښ دا تاريخ پرې
 غلط ثابتېږي ، چې ددې نه چې پټه خزانه
 کښې دا تاريخ بل شان دے ، نو پټه خزانه
 به ترکوې منو ؟ اوولې ؟ “

نو بيا هم ددغه تحرير نه تقريباً دوه نيم کاله پس موضوع
 په ۲۷ مارچ ۱۹۹۵ء کښې د پېښور رېډيو سټېشن نه د بناعلي
 پروېز مېټور سره د يوې ادبي مرکې په موقع د پټې خزاني متعلق
 دهغه د يو سوال په جواب کښې وويل .

” ماته داسې ښکاري چې ددې کتاب څه بنيادشته
 هغه خو چې کوم سري دا کتاب ليکے دے هغه ديو
 بادشاه په حکم په ټوله پښتونخوا کښې مگر حېد لے
 دے او د شاعرانو حالات پي راجع کړي دي او د بادشا
 حکم به ته مې د دلته په يو لفظ نيم پوه نه شوم
 او که نه موې نو راپېدا کوې به يې . او که نه
 پېدا کيږي ، نو جوړوې به يې ، نو دا امکان هم
 کېدې شي چې دا کوم څيزونه قلندر صاحب ته صحيح
 نه ښکاري دا هغه حقه وي چې کومه هغه سري
 ته هم صحيح نه ښکاري . او ليکلي يې وي ، ځکه چې
 هغه خوبادشاه ته راتولول هرڅه يې چې کول . بيا

دا نقل در نقل رارسيد لے دے . يعني هغه اصلي مسوده
 نشته . دهغي نه يو نقل راغله دے . او نقل درنقل
 کښې الفاظ هم بدلېږي او معني کاږي يې هم بدلېږي .
 نو يو امکان دا هم لري چې د پکښې ډېره حصه بدله
 شوې وي . ځکه چې د قلندر صاحب کتاب سره
 کوري ، نو وايي چې صحيح خبره کوي . او بيا چې د
 هغوئې خبرې سره کوري ، خصوصاً د حبيبي صاحب
 شخصيت ته سره کوري چې هغه داسې د دروغو سره
 نه وۀ ، نو سره زړه کښې وايي دغه څه چل دے؛
 زما تصور دا دے ، او ځنو مستشرقينو خيال هم
 دا دے چې د پکښې اصل کښې دوه درې ځايونو
 کښې گډېر شوي دي ، نو دا کتاب واقعي ټول څو
 صحيح نه دے . او اوس څو ثابته شوه چې ډېر
 تاريخونه يې صحيح نه دي . او افغانستان والاؤ
 هم دا خبره ومنله او ټول نه ټول زما په خيال
 غلط نه دے . او حبيبي صاحب دې خدايې وېښي
 ډېر لوی سره وۀ ، ډېر قابل قدر سره وۀ .
 او لوی محقق او ډېر عالم سره وۀ . دهغه په
 شخصيت باندې دا شبه کول هم مناسب نه ښکاري .

اوس که د ښاغلي سيد تقويم الحق کاکاخېل د ورځپاڼې
 "غازي" اوډيو مرکې ذکر شوي اقتباسات وځېړلے شي، نو

دواړو کښې خو را ډېر واضحه فرق که یو خوا دستایلي نقاد په
موقف کښې د تبدیلی د ارجحان د موصوف په صداقت او
ایمانداری رڼا اچوي ، نو بل خوا هم د ښاغلي سعید گوهر
په الفاظو

” دا هم د پښتنو د ذهني ترفع او خاص علمي پېرفت

یو لوې ثبت دے . اوزما په نزد د پښتنو د سرلوری
خه کم معیار نه دے . “

هم دغه لړ کښې ښاغلي سعید گوهر د ښاغلي ډاکټر
قابل خان افریدی د تھیسس په حواله یو خوا د ښاغلي
ډاکټر شېر زمان طائري د یو مضمون نه د خپلو لوستونکو د پاره
د خپل مقصد د ابرخه خو راغلوې چې پېښور پوهنتون د
اېریا سټوډي سنټر (سنټرل اېریا) نه د ښاغلي ډاکټر
قابل خان افریدی د حمزه بابا پخپله هغه مقاله مني چې
” پټه خزانه “ د ایتار وړ نه ده . ولې د ښاغلي طائري
هم د ذکر شوي مضمون د ابرخه خپلو لوستونکو ته نه
وراندې کوي . د مضمون د ابرخه د محترې بي بي مریم د
اېم. فل د مقالې متعلق په دغو الفاظو ده .

” دا شخړه روانه ده ، خو عجیبه داده چې

پښتو اکېډمي بي بي مریم ته د پښتو نثر پخپله په

هغه مقالې د اېم. فل ډکري وکوي چې د پټې خزاني

مرسته کوي .

د اېريا سټوډي سنټر (سنټرل اېشيا) د ډاکټر
قابل خان افریدي هغه مقاله چې پټه خزانه
د وړ نه مېني پاس کوي ، هرکله چې د پېښور
پوهنتون دوه منلې ادارې په مخالفو لارو روانې
دي ، يو عالم به دېکېنې کوې نتيجه ته رسي .

مياشتنۍ " ټيکلا " پېښور

جولای ۱۹۹۴

پتہ خزانہ

او عبد العلي اخونزاده

د پورته موضوع په خپل تحريري بحث كېني ښاغلي سعيد کومر د جيبې صاحب او ځنو نورو ليکوالو د تحريرونو اقتباسات رانقل کړي دي . او دغو ټولو ليکوالو كېني صرف د حافظ خان محمد تحريره په اهميت وركولو او د " كسټه گلان " د دويم ماخذ په حواله دا ثابتول غواړي چې پتہ خزانہ د عبد العلي اخونزاده په لاسبري كېني موجوده نه وه . او د حافظ خان محمد نه علاوه د نورو ليکوالو د تحريرونو اقتباساتو ته د اهميت نه وركولو په ضمن كېني ليكي .

" زه په دغو بياناتو باندې هېڅ تبصره نه کوم دلې چې دا ټول زما پخپل هېڅ ارزښت نلري داله يوه بله اورېدلې او نقل درنقل په لږو ډېر بدلون سره تکرار خبرې دي او پس؟

(ص ۶۱)

چونکې خپله د جيبې صاحب د تحريرونو له اقتباساتو د احقيقت

ډېر واضح دے چې "پټه خزانه" د عبدالعلي اخونزاده په کتابتون کېنې موجوده نه وه . هکله نو په دومره وړد بحث د سرخوږي هېڅ ضرورت نه وه . او صرف د جيبې صاحب د تحريرونو اقتباسات کافي وو .

خوبيا هم د "کسټه گلان" د دويم ماخذ له مخه که حافظ خان محمد د بنا علي سعيد کوهر په خيال د پټې خزاني د مطبوعه نسخې نه د شپږو ادبي شخصيتونو متعارف کولو استفاده کړې هم وي ، بيا هم په کال ۱۹۵۲ کېنې پېل کړې تذکره کېنې د مرگ تر وخته (اگست ۱۹۵۸) په "پټه خزانه" د کوږې اشتباه او شک نه کولو او په دغه حقله د هغه نه ليکلو نه دا ثابتيدې چې حافظ صاحب هم پټه خزانه يو حقيقت گڼلو . هکله چې د مرحوم په ژوند د پټې خزاني د حقيقت خلاف ډېر څه ليکلي شوي وو .

محمد بن داؤد هوتک

د ڪتاب دغه برخه ڪنې بناغلي سعيد گوهر د محمد هوتک د شخصي وجود نه انڪار په ضمن ڪنې چې کوي خبرې کړي دي. ددې پخپله به دومره قدرې ووايم چې گوهر صاحب په "پته خزانہ" د کومو معترفينو د تحريرونو فهرست په خپل کتاب ڪنې پېش کړې دے. دغو ټولو ڪنې يو معترض هم د محمد هوتک د شخصي وجود نه انڪار نه دے کړے. د دغه فهرست وروپه معترض جارج مارگن سټرن دے اوکے عزيز لوني، دونالد ابن ويلبر دے اوکے ډاکټر علي جعفري دے، محمد افشار يزدني دے اوکے دوست محمد خان کامل مومند، مولانا محمد قدوس هاشمي دے اوکے خيال بخاري، نواز طائر دے اوکے ډاکټر شېر زمان طائر دے.

خو بناغلي سعيد گوهر په دغه گناه د محمد هوتک له شخصي وجود نه انکار کوي چې ددے "په باب تاريخونه يو مخ بې خبره او پته خله دي" که هم په دغه گناه

ديو سڀي شخصي وجود مشکوک ڪندڙ شي . نو بيا خوبه دٻمورشا
 دراني دور د پڻتو دوکا صاحب ديوان شاعرانو پڻدل او
 خوب دل شخصي وجودونه هم مشکوک شي . ٺڪه ڇي ددغو
 دوارو په باب هم دانكشاف تر وخته تاريخونه بي خبره
 او پٽه خله دي اولڪه د محمد هوتک شخصيت ڇي دتي خزاني
 علاوه بله هڻڻ صبي او معتبره حواله نه لري ، يعني د
 ذکر شوو دوارو شاعرانو شخصيتونه هم ددوي له ديوانونو
 علاوه بله هڻڻ صبي او معتبره حواله نه لري . خو اوس
 ڪه ٺوڪ راپاسي او دا وواي ڇي ددغو دوارو شاعرانو ديوانو
 هم لک دپتي خزاني جعلي دي ، نو ٺڪه لک د محمد هوتک
 بن داؤد د دوي شخصي وجودونه هم مشکوک دي . اکر ڪه
 دغه کس ته دڇل خيال دٺرگندوني حق شته . وڻي کوم د عقل
 او فکر خاوند به ڀي ورسره ومني ؟

يوبل اعتراض دا هم شوع دے ڇي د محمد اياز خان نيازي
 په تذڪره ڪنڀي ميا عبدالحڪيم ڇي دپتي خزاني دتڪميل نه
 پس هم لس يولس کاله ژوند ۽ وڌ . محمد هوتک دڪ سره
 " قدس سره العزيز " ليکي . حالانڪي دا د مرو سره
 مخصوصه دعائيہ کلمه ده . دا اعتراض وړاندي يوبل معترض
 هم ڪري دے . او مابڻي تفصيل سره جواب ڪري دے . ددغه

اعتراض نه سعيد گوهر صاحب دا ثابتول غواري چي "پته خزانہ" د محمد هوتک يا دفعه د زماني نه پس چي ميا عبدالحکيم وفات شوي وه چا بل چا ليکلي ده ، حڪم ورسره ذکر شوي دعائيه کلمه هم ويکلے شوه . نو د شيخ بدرالدين سرهندي د کتاب " حضرات القدس " نه معلومات چي دا مخصوصه دعائيه کلمه دمرو نه علاوه ژوندو دپاره هم پکارو له شي . حڪم چي ستائيلي شيخ پخپل ذکر شوي کتاب کښي دغه دعائيه کلمات د شيخ عبدالحئي په باره کښي د " ذکر شيخ عبدالحئي قدس سره " د عنوان لاندې ليکلي دي . حالانکي د " حضرات القدس " د تکميل کال ۱۳۵۰ هـ لمرکله چي د شيخ عبدالحئي د مړينې کال ۱۳۵۰ هـ لمرکله . يعني هڅوخت چي شيخ بدرالدين سرهندي شيخ عبدالحئي د " قدس سره " په دعائيه کلمه مخاطب کړي دے . دغه نه پس هم حضرت شيخ عبدالحئي ديارلس کاله ژوند دے وه .

دېره عجيبه خبره نو داده چي يو خوا نو فاضل تنقيد نگار پټي نژادي ته د محترم عبدالحئي جيبی تاليف وايي . ولي بل خوا دا هم وايي چي جيبی صاحب يو

" قد آور ، معتبر او موقر علمي ادبي شخصيت دے . داسي

عقري او نابغه شخصيات کله کله بلکي ډېر کم پيدا کېږي . "

اوس کڙ چرې واقعي د " قدس سره العزيز " دغه
 دعائيه کلمه د مړو دپاره پکارو لې شي . او پټه خزانه
 واقعي د محترم حبيبي صاحب تاليف وي ، نو بيا دغه قداور
 معتبر ، مؤقر ، علمي ، ادبي او نابغه شخصيت ولې د داسې
 کيرې ځناه مرتکب شو چې د بناغلي سعيد کوصر
 له نظره هم پټه نه شوه ؟

حاجي محمد اکبر هوتکي

د کتاب دغه برخه کښې دا اعتراض کولې شي چې " پټه خزانه " نه نو د حاجي محمد اکبر خان هوتکي دپاره او نه د محمد عباس کاسي په قلم کتابت شوې ده . - وجوهات يې دا بنود يې شوي دي .

(۱) آيا د حاجي محمد اکبر خان هوتکي دپاره پرته د پټې خزاني د کوم بل کتاب نسخه هم نقل کړې شوې ده ؟

(۲) دغه (حاجي محمد اکبر خان هوتکي) کتب خانې کښې د محمد عباس کاسي په قلم کتابت شوې کومه بله خطي نسخه هم شته اوکله نه ؟

(۳) درېم اعتراض دادې چې خه وخت حاجي محمد اکبر خان هوتکي د پټې خزاني د درېم نقل نه يو کال پس دخپلو ټولو کتابونو او خطي نسخو سره کوټې نه قندهار ته تلونو نو صرف هم د پټې خزاني خطي نسخه ترې پاتې کېدله ؟ حالانکې دغه وخت د سردار مهردل خان مشرقي دپاره د پټې خزاني ليکلي شوې دويمه نسخه هم کوټه کښې موجوده وه . ولې

کوټه کښې صرف د حاجي محمد اکبر خان هوتکي د پاره کتابت
شوې نسخه نو پېدا کيږي او هغه دويمه نسخه تراوسه کوټه
کښې پېدا نه شوه .

تر کومه چې د ورومې اعتراض تعلق دے ، جواب يې داد
چونکې ” پټه خزانه “ د حاجي محمد اکبر خان هوتکي د خپل يو
نيکه تاليف وه . ځکه نو د هغه په نقل کولو کښې د موصوف
د لچسپي يوه فطري تقاضا وه .

د دويم اعتراض جواب داد دے . ضروري نه ده چې يو کاتب
دې د چا د پاره يوه قلمي نسخه کتابت کړي ، نو نورې دې هم
ورته نقل کړي . داسې ډېر مثالونه شته چې د يو کاتب په
لاس صرف هم يوه نسخه نقل شوې ده او بس . مثلاً کاتب
بهارتوي چې د بي بي خېرخاتون د پاره د ” خېرابيان “ کومه
قلمي نسخه نقل کړې ده . دغه کاتب د بي بي خېرخاتون
د پاره د بايزيد روښان د کوم بل کتاب نسخه هم نقل کړې
ده او که نه ؟ يا د واصل روښاني د ديوان کومه قلمي نسخه
چې ملا عطاء الله د محمد وقاص خان د پاره ليکلې ده ، ايا دغه
کاتب د محمد وقاص خان د پاره کومه بله نسخه هم ليکلې وه
او که نه ؟ دغه شان کاتب کریم داد چې د محمد زمان او خانمان
د پاره د محمدي صاحبزاده د ” مستغاث “ کومه قلمي نسخه د
اصل نسخې نه نقل کړې ده ، دغه کاتب د ذکر شوو کسانو د پاره
د محمدي صاحبزاده يا بل کوم شاعر د ديوان نسخه هم نقل

کړې ده او که نه ؟ او که داسې شوي وي ، نو ګومهر صاحب
دې وښايي ؟

د درېمې خبرې جواب دادم چې ممکنه ده د خپل اهميت
له مخه دا نسخه د حاجي محمد اکبر خان هوتکي نه دغه کوم
خېښ يا دوست د مطالعې دپاره وړې وي . بيا دغه سره
مر شوم وي ، يا کوږې بلې حادثې په وجه دا نسخه په کوټه
کښې پاتې شوې وي . دغه شان ډېرې واقعي شوې دي . او
لکيا د مې نن هم کېږي .

يو دنده ته مثال يې د مرحوم دوست محمد خان کامل د تاليف
" خوشحال خان خټک " هم د مې . کال ۱۹۵۱ کښې د کامل صاحب دا
تاليف په اردو ژبه د " اداره اشاعت سرحد پېښور " له خوا
چاپ شو . کامل صاحب په دغه موضوع دخپلې پرله پسې
مطالعې له برکته وخت په وخت د ذکر شوي تاليف پخپله
ذاتي نسخه کښې د کتاب په حاشيو ډېر ترميمات وکړه . او
دا يې خيال وکړ چې دوهم اشاعت کښې د کتاب د غلطيو د اصلاح
سره سره نوې انکشافات هم د کتاب د تکميل سبب شي . خو
د مرحوم د زوی ښاغلي ذاکر حسن يو دوست ميا اياز گل لاکا خېل
چې د ريلوي محکمه کښې په يوه ښه عهده فائز و ، ته
د فوري ضرورت له مخه دغه په ډېر اصرار او زړ تر زړه والې
کولو په وعده کامل صاحب د خپل شرافت او فطري خاصيت
او ميا اياز گل لاکا خېل د ضرورت په وجه دخپلې دغه ترميم شوې

نسڻي پڻ وکره مجبور شو . وجه ڀي داوه ڀي ڊاڪٽاب دغه وخت
 ناياب وڪا . او چرته هم باڌار کڻي دستياب نه وڪا . بيا د ميا
 ايا زڪل د ضرورت د تڪميل د ممڪنه وخت نه هم ڊپر وروستو
 ڏاڪر حېن ڊڪتاب تر لاسه ڪولو ڊپاره دوه ڇله لاهور ته هم
 ورغلو ر دغه وخت ميا صاحب د خپل سرڪاري ملازمت پڻ سلسله
 کڻي لاهور ته بدل شوم وڪا (وڻي هوه وجه ڀي وه ميا صاحب
 ڪتاب واپس مڪرم شو . ڇڪه نوزه يو ڇل بيا خپله دغه
 خبره تڪراره وم ڀي د داسي متوقع واقعاتو د حقيقت له مخه
 د حاجي محمد اڪبر خان هوتڪي نه هم ڊپتي خزاني قلبي نسخو
 د خپل اهميت له مخه نڪه د ميا ايا زڪل ڪا ڇل ڇا د خپل ضرورت
 ڊپاره وري وي . او بيا پڻ ڪومه نامعلومه وجه هم دغه
 سري سره ڪوته کڻي پاڻي شو ڀي وي .

اوس پاڻي شوه دا خبره ڀي د سردار مهردل خان ڊپاره د
 ڊپتي خزاني دوپمه ليکي شوي نسخو ڪوته کڻي د موجودگي
 باوجود تر اوسه وڻي پيدا نه شوه ؟ زما پڻ خيال ددي لنڊ
 جواب داد ڀي د شيخ مڻي د دفتر هغه قلبي نسخو ڀي خوشحال
 بابا ڀي هم ذکر ڪرم ڊي ، تر اوسه سوات يا ڪوم بل ڇائي
 وڻي پيدا نه شوه ؟ يا د خوشحال بابا خپل ڇني ڪتابونه نڪه
 ”هدايه“ ، ”آئينه“ ، ”فرخ نامه“ او ”بياض“ ڀي ڪامل صاحب ڀي
 ڀينه تفصيل سره پڇيل اردو تاليف ”خوشحال خان خٽڪ“ کڻي هم
 ذکر ڪرم ڊي ، تر وڻي چرته هم وڻي پيدا نه شول ؟ ياده ڊي

وي ڇي د "بياض" حُني اقتباسات افضل خان خٽڪ هم پڇيل تاليف
 "تاريخ مرصع" ڪنڀي ڄاڻي ڀڄائي ڏانهن ڪري دي .

بيا محترم سلطان محمد خان صابر مائه ڏاهم وييلي دي ڇي
 "ڪوٽه ڪنڀي يو وقت يو سري مائه ڊپٽي خزاني قلمي نسخو
 ڏاڍي وه ، خو چونڪي هغه وقت مائه ڊپٽي خزاني د
 اهميت علم نه وه - هڪ ڀي ڇڏي توجه ورتي ڪري - بيا
 ڊپٽي موده پس ڊپٽي خزاني به اهميت ڏيويون پس
 ماڪه دهنه سري د موندلو ڊپٽي لسته اوڪري ڇوڀدا
 ڀي نه ڪري ."

ايا اوس دا ممڪنه نه ده ڇي محترم صابر صاحب ڏکوي
 نسخي ڏکري - دا ڊپٽي خزاني هم هغه دويمه نسخو
 وي ڪومه ڇي د سردار مهردل خان مشرقي ڊپٽي لکي شوي
 وه ؟ نور تفصيلات ڪه ڏوڪ غواري د صابر صاحب نه ڪولي شي
 شڪر د ڏي لاڙون د ڏي الله تعاليٰ دي نور هم ڊپٽي عمر
 ورڪري .

محمد عباس کاسے

د کتاب دغه برخه کښې د توجه وړ خبره داده چې ښاغلی کوهر
 د محمد عباس سره د "کاسے" په لیکلو د خپل پېشرو د هغه اعتراض
 تردید کوي کوم چې هغه په "پسته خزانه" د ورومې وار په
 موقعه د لفظ "کاسي" او "کاسي" په ضمن کښې کړی دی.
 بیا وړاندې د محمد عباس کاسي پمقله لیکي .

"حقیقت داده چې د محمد عباس کاسي په ژوند
 او کار روزگار باندې هټوک نه دي خبرانه
 څه لیکنه شوې ده . " (ص ۹۹)

زما په خیال دلته هم لکه د محمد هوتک سعید کوهر صاحب
 د محمد عباس کاسي د شخصي وجود قائل نه دی او یو فرضي
 کاتب یې گڼي . خو آیا زه هم دا پوښتنه کولې شم چې پرته

د محمد عباس کاسي آخر دکوم کاتب په ژوند او روزگار ټوک خبر دي؟
 يا ورباندې چا څه ليکنې کړي دي؟ حالانکې د محمد عباس کاسي
 په وخت هغه نه وړاندې او بيا وروستو هم ډېر ښه ښه کاتبان
 تر شوي دي، چې صرف نومونه يې اوس په کتابت کړي ديوانونو
 کې نو محفوظ دي، ولې د ژوند او کار دوزگار پخپله يې که
 ټوک ديوه په لاس واخلي، نو هم دغه شان به د ناکاميو
 سره مخ شي، لکه نن چې د محمد عباس کاسي د ژوند او کار
 روزگار پخپله د ناکاميو سره مخ دي.

پښتې خزاني د يک اسلوب

د پښتې خزاني د اسلوب له مخه سعيد گوهر صاحب د ثابتول غواړي چې د دې اسلوب يو شان نه دے ، بلکې داسټاسل يا اسلوب پورته خو تعقيدى ، پيچيده ، ثقیل ، دقيق او معرب دے او پورته يې تعقیده ، سليس او بېساخته دے او دخل هم دغه بيان په بنياد دهغه داخيال دے چې دا نسخې ته د قديم رنگ ورکولو يو شعوري کوشش دے . او دخل هم دغه اعتراض له خپلې خوا په تصديق کښي يې د پښتې خزاني نه يو خواقتباساً هم رانقل کړي دي .

د گوهر صاحب د دغه اعتراض په جواب کښي د پښتې خزاني نه وړاندې او بيا وروستو هم ليکلو شويو تقريباً هر قلبي کتاب کښي داسې ډېرې تعقيدى او بې تعقیده جملې او پېرگرافونه موجود دي چې د دغه دغه اعتراض توديد کوي خو دغه ضمن کښي د کتاب په بې خايه درنولو او لوستونکيو

د وقت د ضايع پېش نظر د اخون دروېزه د "محزن الاسلام" د يوې
 قلبي نسخې نه د بې تعقیده او تعقیدي جملو په پېش کوونو اکتفا
 کوم . زما يقين دے چې که دغه ضمن کېنې گوهر صاحب خې نورې
 قلبي نسخې هم مطالعه کړې وې ، نو ددغه اعتراض ضرورت
 به نه وۀ ورپېښ شوې . او دا حقيقت به هم ورڅرگند
 شوې وۀ چې هم د يوۀ سړي د ليک د اسلوب دا دواړۀ شکونۀ
 ممکن کېدلے شي .

د بې تعقیده ، سليسو او بې ساخته و جملو وړو مې
 مثال .

" الف اسم د الله دي . دي نهکي مبرا دي
 هر چه پدا اسم مشغول ش هغه سالک الی الله دي .
 هر سالک چه موافق پشريت شي لحدیث لقران دي
 د دېر جهان پېشوا دي . هر چه خلاف کاند لدوي
 هغه پکفر کنر رسوا دي "

دوېم مثال :-

" الله يو دي . پي نیاز دي . لهر چا سرپ
 راز دي کل عالم دده محتاج دي که محمود
 دي که اياز دي "

دربم مثال :-

” پنام د حق اهاز کرم - اوس ل حق سرب

راز کرم - دي رحمن رحيم خدای دي د

طاعت قدم ب ساز کرم .“

اودادي د تعقیدی ، پیچیده او ثقیلو جملو مثالونه .

(۱) ” پس لجمله پغمبران د صديق اکبر بزري د پدا

خلق پداوار - هم پنور صحابه کنس د بي شک پروي

پرهک د پروار -“

(۲) ” ل چه لطف کرم وکا عصيان به لدوزخ روخ

خلاص کا - لکناک بي پاک کا او کافر به لرحمت

لوري اياس کا - لک به نور يوه نيزه شي هم زمکه

شي سرولين دهر چا به د عمل خير ي پلاس کا هر

مومن چه پرهيزکار وي لکناک بيارت شوي لک به

تله ددريري دي به خپسرهغه عذاب خلاص

کا“

دغه شان د پټې خزاڼې د يو بل تحريري اسلوب

پخپله هم دا اعتراض کوي چې

کله يکي ميند لے

کله يکي موند لے

کله يکي شوقمن

کله يکي :- شوقمند

راځي چې اوس د "مخزن الاسلام" د تحريري اسلوب دغه
 اړخ ته هم متوجه شو . د محمد هوتک د "مېندلۍ" "موزلۍ"
 "شوقمن" او "شوقمند" په تحريري فرق د اعتراض
 په جواب کښې د اخون دروېزه "څنکدن" ، "څانکندن"
 "وم" او "هم" وځيړو .
 کله يکي :-

د دروېزه ايمان پڅاي لري اي خداي چه پوقت
 د څنکدن ي لزو ال ویر نشي .
 کله يکي :-

کله يکي :- کتر څانکدن د تير سلامت کړو ويره مکر چه ما
 وي د تاجنت د مے .
 کله يکي :-

"زاري کانه ي اي خلقوا اوس وم وقت دي د زاري"
 کله يکي :-

دروېزه چه څه ويښي . شريعت بيانوين شريعت
 ي قبول کړي هم په سترگو هم په څان دي .

ديپتي خزاني او تذكرة الاولياء

تحرير و الفاظ

بناغلي سعيد گوهر ليکي .

”زه دي خبري ته پڻي هرت وره
 يم چي محمد هوتک پخپل تاليف پته خزانه
 کښي د سلمان ماکو د تذكرة الاولياء حواله
 خو هڅ ځاي نه ورکوي . لکن په تحرير
 او املا کښي ښکاره مماثلت ورسره لري.“

(ص ۱۰۸)

د ”تذكرة الاولياء“ د حوالې نه ورکولو وجه دا کېدله
 شي چي د دغه کتاب علم به محمد هوتک ته نه وه . بيا د
 تذکرو په تاريخ کښي داسي ډېر مثالونه شته چي نورو
 ډېرو تذکرو نگارانو هم پخپلو تذکرو کښي د قديمو تذکرو
 ذکر نه دے کړے . لکه امير دولت شاه سمرقندي پخپله تذکرة
 ”تذكرة الشعراء“ کښي د وړاندينو ډېرو تذکرو ذکر نه دے کړے

او ڊپڙا بڻجيه خو دادا ڇي دنظاي عروضي سمرقندي په تاليف
 "چهارمقاله" او دولت شاه سمرقندي "تذكرة الشعراء" ڪڍي
 د ابو القاسم فردوسي کوم ذکر دے د اولذکر تاليف د حوالی
 نه ورکولو سره دغه ضمن ڪڍي ڇي د دواړو تاليفاتو د تحرير
 کوم مماثلت دے . هغه ڪٽ مٽ د سلیمان ماکو د تذكرة الاولیاء
 او محمد هوتک د "پسته خزانه" غونڊي دے .
 راڻي ڇي دا هم لن وڃيڙو .

تذكرة الشعراء (۸۹۶ هـ ق)	چهارمقاله (۵۵۰ هـ ق)
<p>۱) که فردوسی رافضی است . (ص - ۲۳)</p> <p>فقاهی خیر و بست هزار درم دیگر به مستحقان قسمت نمود . (ص - ۲۴)</p> <p>شتران نیل بدروازۀ دودبار طوس بجان بود و بیرون رفتن جنازۀ فردوسی از دروازۀ دزدان بجان . (ص - ۲۵)</p> <p>گفت شاهنامه بنام تو میکنم . که حکایت نیاکان تست و بر جیت حق از وی آتشکده (ص - ۲۸۵)</p>	<p>۱) که او مردی رافضی است . (ص - ۹۰)</p> <p>۲) فقاهی بخود و آن سیم میان حامی و فقاهی قسم فرود . ص - ۹۹</p> <p>۳) از دروازۀ دودبار اشتر در می شد و جنازۀ فردوسی بدروازۀ دزدان بیرون بهی بردند . (ص - ۱۰۳)</p> <p>۴) و گفت من این کتاب را از نام محمود بنام تو خواهم کردن . که این کتاب همه اخبار و آثار جدان تست چهارمقاله . (ص - ۱۰۰)</p>

۱۵۱ گویا پدرش با عیان چهار باغ موسوم	و چهار باغی داشته فردوس نام و پدر فردوسی
به فردوس بوده	با عیان آن فرزند بوده
(الشکرة ص ۴۸۶)	(تذکرة الشعراء ص ۴۲)

اوس ددغه تحریري مماثلت با وجود کله چری د فارسی دغه
تایفات د هان حائله تذکرة نگارانو کیدلے شی . نو
تذکرة الاولیاء " او " پسته خزانه " دې وچې د دوو بیلو بیلو
مولفانو کارنامې ونه گرځولے شی ؟

بیا دا اعتراض کوي چې

" د تذکرة الاولیاء په اتو مخونو کښې وگورئ چې
د کتاب نوم ، د مولف نوم ، د هغه دیلار نوم ، ذات
تیاوې او وخت او سنه هرڅه موندل شول . یوه
داسې نکته نشه چې کیمه یې محسوس شي اخروچې ؟"
(ص ۱۱۱)

ددغه اعتراض جواب د خوشحال بابا د " نام حق " پښتو
منظومې ترجمې د دوه پاڼو یعنی څلورو وروستیو مخونو هغه
انکشاف دے چې پکښې د کتاب نوم ، د مترجم نوم ، د ترجمې وضاحت
او وخت یا سنه هرڅه موندل شي .
دغه نه یې بل اعتراض کښې وایي .

" داوچې اوشو چې د نښې د پاڼې صفحات پیدا شولے
وے یا د منځ یا یوه د سر او نورې گډې وړې " (ص - ۱۱۱)

خوڪڻه د سعيد گوهر صاحب نه هم ٽوڪ دا پوڻتنه وکري چي آخر
 د ذکر شوي ”نام حق“ د وروستيو دوه پاڻو علاوه ددغه
 ڪتاب د منج، د سر او نوري گهري وري پاڻي وٺي پيدائشي
 نو دوي به يي هه جواب وکرے شي؟

هم ددغه باب وراڻي اعتراض ڪنهي وائي چي ”تذكرة الاولياء“
 پاڻي د رکابونو له هه په ظاهره خو گهري وري او پي ترتيبه
 دي، وٺي د مضمون د تسلسل او شعرونو د بشرداڻي له هه
 بي ترتيبه نه دي، ځکه نو د بناغلي گوهر پخپال دا د پخوانو
 خطي نسخو د بیک او طريقي نقل دے.

حقيقت هم دادے چي ”تذكرة الاولياء“ پاڻي آخره ڪنهي
 د خپلو رکابونو له هه سلسل او ٽولي د سر پاڻي نه دي
 خو د شعرونو او مضمون په تسلسل ڪنهي گوهر صاحب ته غلط فهي
 شوې ده. اگر ځکه په ورومبي صفحه رکاب ”ب و“ پرله پسي
 د دوپي صفحي تائيد نه کوي، خو تر يو حده د مضمون د تسلسل
 وجه داده، چي دا مضمون پوڻکي هم د يو شخصيت بپت نيکه
 متعلق دے، ځکه نو ځکه دا پاڻه د موجوده موقعي هم نه وي،
 نو اصول دادي چي دا پاڻه دي هم دلته تصور کرے شي.
 ځکه نو د گوهر صاحب دا اعتراض بجا يه ځکه دے چي وراڻي
 بيا په دويم مخ د زري قاعدي مطابق د رکاب د نشتوالي علاوه
 پوڻکي دويم او دريم مخ په يوه پاڻه سره لاندي باندې
 دي، ځکه نو دغه ضمن ڪنهي د مضمون په تسلسل يا تڪميل د

اعتراض هډو سوال نه پېدا کيږي . دغه شان خلورم او پنځم
مخونه هم په يوه پاڼه دي چې رکاب تر منځه نه لري او صرف
د شهاب الدين غوري ذکر يې راحاطه کړې ده . شپږم
او اډوم مخونه هم تر منځه رکاب نه لري چې د حضرت بختيار کاکي
خانله ذکر کوي .

پاتې شوه د شعرونو د پشپړتيا خبره ، نو دې کښې هم
د رکاب سوال له منځه وتلې ده . شعرونه د بېستې بڼه
دي او که د ملک يار غرشين دي يا که د بختيار کاکي . د اهم پړهان
خانله پاڼو دي او تر منځه يې رکاب نشته . که نو په
دغه وجه د مخونو د پاڼې الفاظ يا رکابونو ته مصنوعي ويل
د بناغلي گوهر د قلبي اشارو د قاعدې له حقيقته په
ناواقفيت دلالت کوي . وې د دېر حضرت خبره خو داده چې د
سعيد گوهر صاحب پېشرو پخپله يوه منظومه " نعره " د سلما ماکو
" تذکرة الاولياء " او ملک يار غرشين په حقيقتونو د تصديق
مهر لگولې ده او ملک يار غرشين د پارکو د يوې مصرعې
په بنياد يې دخپلې منظومې نارې مناره ودرولې ده .
اوليکي .

نعره

د ملک يار غرشين د يوې مصرعې مننه کوم

وروڻو! ملگرو خواري کٽنا ٿو

اڄ مظلومانو اڄ مجبور ٿا ٿو

اڄ مزدورانو! خواري کٽنا ٿو

په ڏي ڇه ٻوڙ پي ڇي داڇه ڇل ڏي

ستاسوله ڏيري په ڇا زلزل ڏي

نن مويرغل ڏي

نن مويرغل ڏي

(۲)

ستاسو خولو نن خلق خوڻي ڪرل

ڍاڙو ڏردار مو ڏري ڏري ڪرل

ڇي پي ڀڙو ڪري ٿا سو پري ڪرل

ستاسو په بند ڏي هرڻوڪ ڇي غل ڏي

راڻي يو ڇاڻي شئي ڇٽن مو مل ڏي

نن مويرغل ڏي

نن مويرغل ڏي

(۳)

ٺاڻ ورته ڇي ڪري زنجير ماتيبي

ڏور ڏردار او امير ماتيبي

نن ملاڪانو پي ٿي ماتيبي

«اس به پي شل شي ڇي لاس کٽي شل ڏي»

واک ڪه ڊبل ڏي سرخو مو خيل ڏي

نن مويرغل ڏي

نن مويرغل ڏي

تاسو نه مخکېني هم مزدوران وو
هغو هم داسې حريان دريان وو
خوچي يوځاي شول نوبيا ودان وو

ستاسو هم کورې هغه مزل دے
د مشرانو په پل موپل دے
نن موپرغل دے
نن موپرغل دے

(۵)

هغه دے کورې سبا بنکاريږي
د ظالمانو قضا بنکاريږي
دادے بنکاريږي صفا بنکاريږي

څه موچي زده دي چي کوم عمل دے
دايې موقعه ده دايې محل دے
نن موپرغل دے
نن موپرغل دے

(۶)

يوځي نه يې ورمو ياران دي
که په ايرادي که په متوران دي
خوچي خواران دي زمونږ خپلوان دي

درسره يو دي زه يم که بل دے که د پرخ دے که د غزل دے
نن موپه يوځاي گډ کړي غل دے
نن موپرغل دے نن موپرغل دے

دکتاب ددی برنجی و دوستی اعتراض په دغو الفاظو کوي .

” تر کومه حده چې د جیبي مرحوم د ۱۹۶۱ ش ددی تحریر
تعلق دے چې هغه پنځوس کاله له مخه چې ځوان وو . د
تذکره الاولیاء ورقي موندلې وې . ماته یې پرمعنا
بنکاري . دلی چې دے په ۱۲۸۹ هـ ش ، ۱۳۲۸ هـ ق
۱۹۱۰ء کښې زېږېدلی او په ۱۳۶۳ هـ ش ، ۱۴۰۴ هـ ق ،
۱۹۸۴ء کښې د څلورو اويا کاله په عمر کښې مړ دے .
د ۱۹۶۱ء د بیان په رڼا کښې چې مونږ پنځوس کاله
شاته ولاړ شونو د تذکره الاولیاء د دریافت کال
۱۹۱۱ء جوړېږي چې د جیبي مرحوم د زېږېدنې
کال دے یاد لمرې کال کودک دے څو کودک نه څوک
ځوان مڼي او نه دومره باشعوره چې په دې نیت
په حجرو ، جماعتونو ، کلیو او قبرو کښې په زړو کتابونو
پسې گرځي چې د اسلافو ارزښتمن اشار راټول
کړي . “
(ص ۱۱۴)

څو جیبي صاحب د حقیقت ۱۳۶۱ هـ ش کښې په دغو
الفاظو داسې ښودلے دے .

” ۵۰ کاله پخوا زه د هلمند د ناوې د آدم خان په
کلی کی ، د زړو کتابو د پیدا کولو په اسرۍ د هغه
ځای په ماجتو کی گرزیدم . “

(تذکره الاولیاء ص الف)

د جیبي صاحب د زېږېدنې کال ۱۲۸۹ هـ ش / ۱۹۱۰ ل د مۍ د ۱۰ او
 په کال ۱۳۶۱ هـ ش کېنې مرحوم دغه پورته ذکر شوي اقباس
 کېنې * ۵۰ کاله پخوا " له مخه ۱۳۶۱ - ۵۰ : ۱۳۱۱ هـ ش کېنې
 ر ۱۳۱۱ هـ ش - پېدا نش ۱۲۸۹ = ۲۲) هغه ۲۲ کلن ځوان وو .
 نه چې د بناغلي سعيدگوهر په حساب کورنۍ و . د هـ کتاب
 په دغه تېرو بېر کېنې گران لوستونکي دي اوس پخپله
 اندازه ولگوي چې د پټې خزاني په پټو سترگو مخالفين
 د یو سپن سپېڅلي او واضحه حقيقت په مخالفت کېنې آخر
 دومره بي پروا او بي صبره وې دي او آخر دي کېنې هـ
 راز د مۍ ؟

>

پښتې خزاني اِملّا

د کتاب په دغه دولسم باب کېنې چې د پښتې خزاني او تذکره الاولیاء په اِملّا کوې نیوکې شوې دي ، د هغو لنډیز دادے چې

۱. - مولف یا کاتب خپله اِملّا په یو مقرر او مخصوص طرز

لیکي او دا اِملّا ځای پځای خپل شکلونه نه بدلوي .

ب. ذکر شویو دواړو تذکرو کېنې دا اِملّا دا فرق محض په

دې وجه قصدًا او عمدًا شوی دے ، چې لوستونکي

یې په قدامت او لرغونتوب یقین وکړي .

زه یو ځل بیا دا خپله خبره دوباره کوم چې گوهر صاحب

د پښتو زرو قلمي اثارو له مطالعې ښځي ناخبره دے . که

گوهر صاحب د دغه اعتراض د پخلی دپاره یوه هم لرغونه

قلمي نسخه مطالعه کړے وے نو یقینًا چې په حیثیت دیو

حق کو دا اِملّا په دغه اعتراض به یې قلم نه وه پورته

عشق ې نه پټيږي .

(۲) عاشق که ستا محبت نه وايي ستاب اوښي ودرزون نکر

پر دا وران سوابون باند .

(۳) بل دا اوښي وین بغرک تر دوار لیمه تويږي .

(۴) ډنکرتیا د پمثال د زیري کل دا وژراک سورکل دهر

چه اوښ دلون د باران پدود وریني .

(۵) ستاب څه لغوږم لایم چه پ پند کښي دتهمت

دي ماونه لغوت سپین ولینت پندون چه داسپین

وینت م لر دي په پند کښل تهمت هېچ تهمت ورته

رغیږي .

(۶) نوس م بڼه زیرمه وښکر د بهتر مهماني چه

بهتر مهماني د نیک خوي دي سپین ولینته وو میلانه

پرسر راغلي مرک استاذي راستولي پحرمت دلاړیږي

که ما زده وايي چه د سپین ولینته حرمت ب پرځاي

ښکر م .

(۷) د قیامت سفر ب کرم ول زیرم د توبی راځي

نشت .

(۸) اے باري خدایه کرم کړي محمد رسول منعم

کرم .

رحم وکړ اي غفار .

- (۱) کڻي ۱- "چہ" ، "اوبڻي" ، "تادده" ، "نه"
- (۲) کڻي ۱- "که" ، "نه" ، "اوبڻي"
- (۳) کڻي ۱- "اوبڻي" ، "ليمه"
- (۴) کڻي ۱- "چہ" ، "اوبڻي"
- (۵) کڻي ۱- "خه" ، "چہ" ، "ماوند" ، "وينت"
- "په" ، "ورنه"
- (۶) کڻي ۱- "بڻه" ، "زيرمه" ، "چہ" ، "وينت"
- "يلمانه" ، "که" ، "مازدا"
- (۷) کڻي ۱- "زيرم" ، "نشت"
- (۸) کڻي ۱- "جدايه" ، "کري" ، "کر"
- "وکر"

دپورته لفظونو په آخر کڻي "ځ" استعمال دځنو
 خلقو پخپل ددې خبرې ترديد کوي چې گڼي متقدمينو به
 د "ځ" پښايي صرف "زير" پکارولو - اگرکه "زير" او
 "زير" هم دپروالفاظو کڻي استعمال شوے دے لکه "اوبڻي"
 "وينت" ، "زيرم" ، "کر" وغيره .
 ددغو دواړه قسمه املا نه څرگنديدني چې داملادغه
 دواړه طريقې پخوا رابځي وې ، خو محض د "ځ" په استعمال
 زړې املا ته جديده املا وئيل سمه خبره نه ده .
 بيا دا هم لږ وڅيړئ چې هم ديو کتاب په املا کڻي
 وښکوي ته کله "اوبڻي" کله "اوبڻي" او کله "اوبڻي" ليکي .

وڊڻتہ تہ کلہ "وڊڻتہ" اڊکلہ "وڊڻتہ" يکي

ڏڀرمہ تہ کلہ خو "ڏڀرمہ" اڊکلہ "ڏڀرمہ" يکي

ڇي خو پہ "ڇ" يعني "ڇہ" يکي

پہ "پ" او

بہ "ب" کڻي د "ڇ" ضرورت نہ محسوسي

کڙي کلہ "کڙي" اڊکلہ "کڙ" يکي

دارزاني خوشکي دديوان يوه قلمي نسخہ کڻي د "ڇي"

استعمال کت مت په موجوده شکل راغلي دے .

دا شعرونه ولولي سہ

راش خيل مقصود وغواړ

ميوان ني ځي ډير څرے

کدي نوس درت وغاړے

درت وواي ځي کيږي

هر درخت ځي پورې لوي شي

لدي نشي ميوي سترے

پر نور ځي باران وورے

اوپي راشي پر ډ ورے

اوس که داخون دروېزه رح د "مجموعه رسائل" اوارزاني خوشکي

د پورته املا په بنياد چي تر ډېره حدته زمونږ دوسني املا سره
 اړخ لگوي ، ټوک ددغو دواړو کتابونو د جعليت يوه وحيه
 وگرځوي ، نو کېدای شي چي د غالب طرفداران ورسره اتفاق
 وکړي . ولې آخر د اباقي ټوله دنيا به څه وايي ؟

د املا ددغه فرق دپاره د متقدمينو د قلبي نسخو مثالونه خوتاسو
 ولوستل . راځئ چي اوس د همعصرو په کتابونو کښي لږ دغه فرق
 ته هم متوجه شو . اگرکه د الفاظو دغه فرق ډېر دى ، خو زه به يې
 يو يو مثال وړاندې کړم . لکه

کله يکي . اوس به اوس چه د پښت يادومه رانه هير شو

کله يکي . دس به دس به د دوى ځنې وزر اخلم

کله يکي . امزښه خبره دلته امزري وسپړي

کله يکي . مزره به مگر زه جوړه مزره د بيا بان يم

کله يکي . اغزه به د پروېز سترگو کښي اغزه يمه زه

کله يکي . ازغې به د وجدان زړه کښي پي مات شو ازغې سرومي

د پښتو لرغونو خطي نسخو نه داخله د سعيد گوهر صاحب تر

دوره هم په يوه قلبي نسخه او چاپ نسخه کښي د املا ددغه

واضحه فرق په حقيقت اوس د انصاف تقاضا داده چي موصوف

درباندي مطمئن شي .

د پټې خزاني راويان او د حوالې کتابونه

د کتاب په دغه باب کېني گوهر صاحب د حافظ عبدالطيف اټکزي او سيدال خان ناصر د شعرونو په حواله نه ورکولو الزام لگولې دې چې دا شعرونه محمد هوتک پخپله ياله خپلې خوا يکلي دي او هم د دغه قسمه خيال ټرکندونه يې د داود هوتک د شعرونو په ضمن کېني هم کړې ده.

دغه د حوالو نه ورکولو اعتراضونه د دغه نه وړاندې د پټې خزاني د حقيقت په مخالفت کېني يکلي شوي کتاب "د پټې خزاني مآخذ" د عنوان لاندې په باب کېني هم شوي دي چې جوابونه يې په خپله خپله موقع شوي دي. د حافظ عبدالطيف اټکزي او سيدال خان ناصر پخپله د دغه تکرار شوي اعتراض جواب دپاره وگورئ "تول پارسنگ" صفحه ۲۱۰ - ۲۱۱ -

پاتې شوه دا خبره چې د حافظ عبد الطيف اټکزي، سيدال خان ناصر

او داؤد هوتک شعرونه محمد هوتک يکلي دي ، نو دا الزام يا

دا خبره آخر معترض په کوم دليل يا حواله کوي ؟

بل اعتراض داشوے دے ځي داؤد هوتک ته د ۸۲ کلونو

په عمر کښي ۱۰۶ شعرونه ټکے په ټکے څنگه ياد وو ؟ او

بيا ددغو شعرونو په هېڅ مصرعه کښي هېڅ کله هېڅ لفظ

هم نه غلطوي او نه هيروي ؟ هم دغه غلط فهمي بناغلي

ايز داؤدزي ته هم شوې ده ، چي ما ورته ددغه کتاب

په "پيش نامه" کښي د "دستار نامه" يو مثال هم

ورکړے دے .

دگور صاحب نه وړاندې هم دا اعتراض شوے دے . خو

د دواړو تر منځه د شعرونو د شمېر واضحه فرق دے . يو اعتراض

کښي داسمېر ۹۹ او بل اعتراض کښي داسمېر ۱۰۶ بنودلے شوے

دے . بهر حال بواب داد دے .

که د خوشحال بابا دوپنا مطابق

"بي بي عائشه رضي الله عنها" په داکار کښي ما هرک

وکه ، ډېرې قصيدې (يې) يادي وې ، څو زړه پتونه

يې ياد وو .

(دستار نامه کابل چاپ ۱۳۴۵ هـ ش ص ۲۳)

بيا خوشحال خان خټک تقريباً دوه دوه نيم کاله درتېبور په

قلا رکښې د خپل قېد په دوران څه وخت چې "دستارنامه" لیکله
نو تقریباً دوه نیم سوه شعرونه چې اکثریت پکښې د فارسي اشعارو
د بې په یاد بعض دخپلې حافظې په برکت لیکلي دي . دغه ضمن
کښې خوشحال خان خټک د دستارنامې په آخر کښې لیکي .

"کتابونه راڅخه نه وو ، اوکه نه ښې ټکۍ ې

به په داکتاب کړې وې . نظم ، نثر ، عربي ، فارسي

ې به په اشتهاد پکښې ډېر راوړي وو . اما په

عنديات په حافظه خوبه داهومره څه کېده ،

ادراک به هومره رسېده"

(دستارنامه کابل چاپ ۱۳۴۵ ش م ص ۱۳۷)

یا که بابا ئې چارېټه عبدالواحد تېکدار (۱۹۰۳ - ۱۹۹۶) ته

د درې نوي (۶۳) کلونو په عمر خپلې په شلگونو چارېټې يادې

وې ، چې که هره چارېټه يې کم نه کم د پنځلسو شعرونو هم

تخمینه کړو نو په سوونو شعرونه جوړېږي .

هم دغه شان مسلمانانو کښې په زرگونو د قرآن عظیم الشان

حافظان چې کم نه کم د دوژې په میاشت د حفظ کړي قرآن پاک

ختمونه کوي نو حساب يې ولگوي چې ثومره شعرونه به ترې

جوړ شي ؟

اوس که دغه پورته حوالې څوک حقیقت گڼي ، نو بیا تقریباً

د ایتاو کلونو په عمر د محمد هوتک پلار ته د ۱۰۶ شعرونو په یاد

د چیرانۍ به د سره څه جوان پاتې نه شي .

بيا دگوهر صاحب دا دعويٰ چي

”هېڅ لفظ نه غلطوي نه غني هيريږي“

زه نه پوهېږم چي دغه دعويٰ موصوف په کوم دليل کوي ؟
که چرې داسې وي چي ددغو ۱۰۲ شعرونو اصل گوهر صاحب
کتله وي . او بيا يې د داؤد هوتک د بيان شويو شعرونو
سره د مقابله کولو پس دا خبره کړې وي ، خو سره به يې
ډمني ، گني داسې بي مقصده او هوايي ډزې آخر ته فائده
رسوله شي ؟

وراندې اعتراض کښې د محمد رسول هوتک کلا توال له بياضه
صرف د بهلول لودي ، خليل خان نيازي ، خوشحال خان خټک
او رحمن بابا د څلورو منظومو رانقلولو ته د حېثيت خبره وايي
او د داؤد خان هوتک په زباني روايت د ډېرو پخوانو شاعرانو
ډېر کلام ”پسته خزانه“ کښې په خوندي کولو اعتراض
کوي .

خبره داده چي بياض کښې خوسې هم شعرونه محفوظ
وي ، يعني دا څلور منظومې او د دوي نور کلام په بياض کښې
خوندي او محفوظ وه ، هر کله چي د زباني يادو شعرونو د ياد
لرونکي د مرگ نه پس د ضائع کېدلو امکان وي ، نو که
محمد هوتک هم په دغه خيال د محمد رسول هوتک کلا توال له
بياضه صرف هم په څلورو منظومو اکتفا کړې وي . او دخپل
زاره پلار داؤد هوتک د مرگ په احساس يې دهغه له خپلي

د ډېرو پخوانيو شاعرانو ډېر کلام "پټه خزانه" کېنې خوندي
کړو، نو دې کېنې د حېرت څه خبره ده؟
بيا د رحمن بابا پمقله ليکي.

"رحمن بابا هغه وخت هم رحمن بابا؟"

مقصد يې دادې چې هغه وخت رحمن ته چا "بابا"
نه وئيل.

خو زه واييم چې که ماته څوک د حقيقت په کټه کړي
چې د پښتو زور نثري ادب کېنې چا رحمن ته "بابا" نه وي
وييلي نو زه به داخل الفاظ واپس واخلم. البته نظم کېنې
په هر دور اکثر په "رحمن" مخاطب شوې دے، عن چې د
سعيد گوهر صاحب پېشو هم رحمن بابا په "رحمن" مخاطب کړې
دے. لکه. م.

رحمانه ستا د پاک مزاره حُني

د ازارميانو لږ خبر واخلم

اود "رحمن بابا کليات" په مختصره مقدمه کېنې يې څو
واړې "رحمن بابا" ياد کړې دے.

بيا د محترم عبدالشکور رشاد صاحب د "لودي پښتانه" په
حواله چې کوم اعتراض شوې دے. د هغه مقصد دادې چې
خليل خان يمازي د بهلول لودي په درباري شخصيتونو کېنې هڅو

دسره ټوک سره نه وۀ ، ځکه نو د محمد رسول کلاتوال
هوتک د بياض په حواله چي ” پټه خزانه “ کښي دده کوم
ذکر شوی دے دا هڅ اټبار نلري .

خبره داده چي محترم عبدالشکور رشاد صاحب خو پخپل
تاليف ” لودي پښتانه “ کښي د سلطان بهلول لودي د
وختو د حکماؤ ، درباري امراء او مصنفينو ذکر کړی دے .
بيا پټي خزاني خو دا هم نه دي ليکلي چي گني خليل خان يازي
د سلطان بهلول لودي د دربار کوم حاکم يا امير وۀ .
” مرقع افغان “ په قول هرکله چي سلطان بهلول لودي
په نياز يو کښي بي مروتی ليدله ، نو دا څنگه کېدله شي
چي د خليل خان يازي نوم دې د سلطان بهلول لودي د دربار
په حکماؤ يا امراء کښي راشي ؛ البته خليل خان يازي د
بهلول لودي د زمانې يو داسې شاعر وۀ چي درباري هم نه
وۀ ، چي د مصنفينو په فهرست کښي يې شامل کړی دے .
اونه پټي خزاني دا ليکلي دي چي گني خليل خان يازي د کوم
کتاب مصنف وۀ . اوکۀ دغه ټولي خبرې بيا هم ټوک نه مني
نو د سلطان محمود غزنوي په دربار کښي خو هم څلور سوه شاعران
وو . ايا دغو ټولو شاعرانو ذکر هم په کوم تاريخ کښي شته ؟

دغه نه پس اعتراض کښې پې د پټې خزاني دحوالو د کتابونو
 يو فهرست ورکړے دے . بيا دغه فهرست نه پې مخزن افغاني ،
 نافع المسلمين ، خوشحال خان خټک ، رحمن بابا ، عبدالقادر خان خټک
 او محمد يونس د ديوانونو په منفي کولو د باقي پاتو ۳ کتابونو
 بچله دا پوښتنه کوي چې (۱) ۳ کتابونه تر اوسه آخر
 پېدا ولې نشول ؟

ادکۀ دغه شان سوال زۀ د بناغلي سعيد گوهر نه هم
 وکړم چې تواريخ افغنۀ مولفۀ خواجو مليزمے ، دشېخ مټي دفتر
 د خوشحال خان خټک آئينه ، فرخنامہ ، بياض ، فارسي
 بازنامہ ، نه علاوه د معزالدين خټک د رېقتہ الاسلام نوې
 کتاب چې په کل ۱۱۶۰ هـ کښې ليکلے شوے دے په ۱۲۱
 ماخذونو کښې دغه لاندې درج کتابونه چې پښتو عالمانو
 ليکلي دي تر اوسه ولې پېدا نه شول ؟ نو بناغلي سعيد گوهر
 صاحب به پې څۀ جواب وکړي ؟

کتابونه دا دي .

(۱) عمدة الاسلام	(۲) اساس الاسلام
(۳) مصباح الهدايه	(۴) نجات المؤمنين
(۵) فقهہ نورالدين	(۶) تحفۃ الصلحاء
(۷) سيف السنۃ	(۸) مفتاح الجنان
(۹) نصاب الاختاب	(۱۰) فتاوى ابراهيم شاهي
(۱۱) مدارک السالکين	(۱۲) فتاوى اخون موسی

(۱۳) تحفة الخاني (۱۴) حل مشكلات الفقهاء

(۱۵) كحل چين (۱۶) خلاصة المعارف

(۱۷) خزائن الجوالي (۱۸) تحفة الفقهاء

(۱۹) خلاصة الاسلام (۲۰) اساس المصلي

(۲۱) هداية الاعمي (۲۲) تذكرة البيان

(۲۳) محك العارفين (۲۴) شرح عين العلم

(۲۵) برهان الانبياء والاويلار (۲۶) شهرآذڪوت و پدمن قيصه

يو بل اعتراض ڪنې پي د بناغلي منفرد لونز په حواله

دا خبره كړې ده چې نوموړي ته مارچ ۱۹۸۳ كې د يو ملاقات

په وخت محترم زلمي هېوادم ل د "مخزن افغاني" پخپله دا خبره

كړې وه چې د نعمت الله هروي دا تاليف د پېټې خزاني د

دريافت (۱۹۴۳ د) مخه وروسته پېدا شوې ده. حالانكي

مخزن افغاني بونارد ورون په انگريزي ژبه ژباړلې او كال

۱۸۲۹ كې اول خپل شائع دے .

دا خبره هم سمه ځكه ده چې د بناغلي منفرد لونز

سره د محترم زلمي هېوادم ل د ذكر شوي ملاقات نه تقريباً

څلوركاله د مخه كال ۱۹۷۹ كې د افغانستان د علومو اكېډمۍ

نه دا داخون «روپزه كتاب دے چې ذكر يې دهغه په يو بل كتاب

ارشاد المریدین " كې راغلې دے

د احمد د تيراهي كتاب دے .

له خوا شائع شوې د ديارلسو مختلفو مقالو "تاريخي پلټنې" نوې
مجموعه كېنې محترم زلمي هېوادم ل د "مخزن افغاني د پټې
خزانې د يو ماخذ په توگه " خپله مقاله ليكي -

" د محمد هوتک له گڼو ماخذو څخه يو ماخذ

مخزن افغاني دی ، موږ به به دې ليکنه گورو چې د

پټې خزانې هغه کسبني ، چې د مخزن افغاني له مخه

شوي دي ، څنگه او په څه ډول دي ؟

(تاريخي پلټنې ص ۱۵۶)

هم دغه شان يوه خبره بناغلي سعيد گوهر د محترم ډاکټر

ايم - ايم زيار متعلق هم د بناغلي منفرېد لوند د کتاب په حواله

ليکلي ده ، چې ډاکټر ايم - ايم زيار يې پخپل يو خط کښې تردیږي

کره دے . داسې معلومېږي چې بناغلي منفرېد لوند ته په دغو

دواړو موقعو څه غلط فهمي شوې ده .

له پټه خزانه في الحقيقت ص ۶۶

ته د کتاب ص ۳۳ له ۳

اصناف او شاعران

د پورته موضوع لاندې پخپل ورومبي اعتراض کېښي سعيد گوهر صاحب خپلو دوستونکو ته دابنیل غواري چې د پټې خزاني د ورومبي برخې د ۲۲ تو شاعرانو په کلام کېښي صغه ټول اصناف رانغښتي شوي دي کوم چې فارسي شاعري کېښي مروج وو. په گټه کړيو نولسو اصنافو کېښي يې د ساندي، هجو و هزل، مزاح، مسدس او شاهناپي ذکر هم کړې دے. خو که د ورومبي خزاني هم په دغو ۲۲ تو شاعرانو کېښي يې لن دا وضاحت هم کړې وے چې کوم صنف کوم يا کوم کوم شاعر ليکلی دے. نو دوستونکو ته به د ساندي، هجو و هزل، مزاح، مسدس او شاهناپي ديکونکو په لټه کې زحمت نه محسوسېدو.

پاتې شوه د هر شاعر د يو يو صنف خبره. نو پټه خزانه خويوه تذکره ده. او که تذکره کېښي محمد هوتک دا مختصار په خاطر صرف د يو يو صنف په ورکړه اکتفا کړي وي، نو د تذکره نگار په دغه انداز دا اعتراض څه خبره ده؟ خو د بناغلي سعيد گوهر مقصد دا دے چې تذکره نگار ته "صرف دا صنافو

نمائندګي مقصود وه

که د سعيد گوهر صاحب دا اعتراض صحيح و ځي نو بيا د ساندي هجو هزل ، مزاح ، مسدس او شاهنازي د اصنافو په شمول د حمد نعت ، منقبت ، تاريخ گوټي ، معشر ، ترکيب بند ، ترجيع بند ترکيب بند ذوالقافتين ، مربع او مسبع وغيره د اصنافو نمايندګي ولې اونه شوه ؟ حالانکې د دغو اصنافو کي تذکره نوېس دېر په اسانه د خوشحال خان خټک او رحمن بابا له ديوانونو پوره کولای شو . او د شيخ صالح او علي سرور د غزلو په موجودګي او نمايندګي کي د رحمن بابا او خوشحال بابا د غزلياو پځايي د ذکر شويو يا دغو کي د يوڅو نورو اصنافو نمايندګي ولې ونه شوه ؟ ځکه نو درومي خزانه کي د يوڅو اصنافو د موجودګي متعلق د گوهر صاحب دا خيال چې کي دې نه د پښتو شاعري بشپړتيا او پرمخ تګ مقصود وه . يعني دننه منلو خبره ده .

پاتي شوه د امير کروړ د وجود مسئله . نو اگر که ذکر يې د لرغوني پښتانه او تاريخ سوري په حواله شوي د ځي او د بده مرغه دغه دواړه لکه د خواجو ملېزي د "تاريخ افغانه" او شيخ ملي د دفتر اوس ناپېد دي ، ځکه گوهر صاحب لکي د دې د پټې خزاني په مخالفت کي له دغه تاريخي بد مرغي نه په ډکه منځل د امير کروړ له وجوده د انکار فائده اخلي . افسوس خو دا د ځي "تاريخ ادبيات ايران" کي داکټر رضا زاده شفيق صاحب

د حضرت عیسیٰ علیہ السلام نه وړاندې د هخامنشي بادشاهانو په دور د ايران يو مصنف هرمپوس ازميري ذکر ديوناني مآخذ په حواله نوکوي ، خود مآخذ نوم نه اخلي چې کتاب دے اوکۀ ډبره ؟ نو هټوک پرې تنقيد نه کوي . اونه تراوسه کوم ايراني محقق يا نقاد د هرمپوس ازميري د وجود نه انکار کړے دے . اوکۀ د ډاکټر شفق صاحب په قول د ايران د پخواني دور اکثر علمي او ادبي اثار د انقلابانو په وجه ناپېد دي ، نو گوهر صاحب خو به يې ومني . ولې که ټوک پښتون محقق هم دغه خبره د پښتو لرغوني ادب او کوم لرغوني شاعر پخپله وکړي ، نو بيا گوهر صاحب ورسره اتفاق نه کوي . نه تاريخ سوري مني اونه لرغوني پښتانه ، نه غرغښت نامه مني اونه کلدسته زعفراني مني او نه تحفه صالح و غبره .

ډبره عجيبه خبره خو داده چې گوهر صاحب د امير کروړ د پلار امير فولاد وجود خو تسليموي ، ولې د امير کروړ وجود نه مني . کامران خان سدوزے خو بلا شبه حقيقي شخصيت مني خو دهغه کتاب کليد کامراني نه مني ، شيخ رضي لودي او نصر لودي خو مني ، ولې دهغو اشعار نه مني ، شيخ اسماعيل او خريشبون خو مني ، ولې دهغو د شاعرانه حيثيت نه انکار کوي .

د اتول بعينهي داسې مثالونه دي لکه چې ټوک جيب الله خان ميناخېل مروت (مرحوم) د فيلډ مارشل محمد ايوب خان (مرحوم)

په دور د پاکستان د کورنو چارو د وزیر په حیثیت د پاکستان تاریخ
کښې یو مستند شخصیت غوښي ، ولې دهغه له دوه قلمي شعري
مجموعو " وړې وړې سنگي " او " زندان نامه " نه منکر وي .
ځکه چې په حیثیت د شاعر موصوف سپوا دهغه له زامنو او
بناغلي سید چراغ حسن شانۀ لا څوک خبر نه دي . او که نن د
هغه د دغو شعري مجموعو پمقله چا څه ونه لیکل نو یقیناً
چې سل کاله پس به یې هېڅ یو سعید گوهر صاحب ونه مني .
اوهم دابه وايي چې دا د جیب الله خان مینا خېل مروت سره
منسوب کړی شوی شعري مجموعې دي . بلکې نفي کښې به یې
د سلو نه هم زیات جوازونه پېش کړي .

بیا دا اعتراض چې

" د شېخ ملک یار سندره محمد هوتک بغیر دڅه

حوالې په پټه خزانه کښې شامله کړې ده ، زه

یې غیر معتبره او د قبولیت جوگه نه بولم . "

(ص ۱۳۱)

گوهر صاحب لکيا دے د دریو سوو کالو وړاندې لیکلې تذکرې
د موجوده وخت د تذکرو د اصولو ، ترتیب او قاعدو په کنډه
تلي . موصوف که کم از کم د فارسي زړې تذکرې هم وڅېړي ،
نو د خپلو اکثر اعتراضونو جوابونه به بیا مومي . دغو تذکرو
کښې ښوښو او ډېرو معتبرو تذکره نگارانو ډېرې خبرې بغیر د
څه حوالې ورکولو لیکلي دي . لکه د " چهار مقاله " تذکره نگار

احمد بن عمر بن علي نظاي عروضي سمرقندي خوهم پخپله ذکر شوي تذکره کښي د ابوالقاسم فردوسي متعلق ډېرې خبرې بغير د خه حوالې ورکولو ليکلي دي . خصوصاً د ژوند د حالاتو او شعرونو پخپله يې هم خه حواله نه ده ورکړې .

دغه شان امير دولت شاه سمرقندي هم په "تذکره الشعراء" کښي نه خو د رودکي د حالاتو او شعرونو په ضمن کښي د خه حوالې ورکولو ضرورت محسوس کړې دے او نه د اسد طوسي او نورو ډېرو لرغونو شاعرانو د ژوند د حالاتو او شعرونو د پاره يې د حوالې ورکولو زحمت کړې دے .

بيا د ملا قاضي هروي (مړ ۱۰۲۷ هـ) "تذکره بجمع الشعراء" جها نگر شاهي " وگورئ . داکثر شاعرانو حالات او شعرونه بغير د خه حوالې ليکي داکثر شاعرانو د تاريخ پيدائش او تاريخ وفات ليکلو ضرورت هم نه محسوسوي .

د تعجب خبره خوداده چې هم دغه د حوالو په نه ورکولو يا د پيدائش د تاريخ او مړينې د تاريخ نه ليکلو د کناه باوجود دغه ټولې تذکري خوا سولي او حقيقي دي . ډلې هم په دغه کناه "پسته خزانه" جعلي تذکره گرځولې شي .

د

شاعری مشترک سبک او لفظیات

دلته د پټې خزاني په وړومبۍ خزانه کېنې د الفاظو په
یکسانیت او یووالي اعتراض شوې دے - او بیا د الفاظو دغه
یووالي او شاعرانو د اسلوب او انداز بیان پخپله گوهر صاحب
د دې غلط فهمۍ ښکار شوې دے چې ګڼې دا د یو شاعر
کارنامه ده چې وروستو بیا په ډېرو شاعرانو وېشلې شوې ده.
حقیقت خو دا دے چې د پټې خزاني د وړومبۍ برخې د شاعرانو
نه خو اسلوب یو دے ، نه یو رنگ لري ، او نه یو انداز ، بلکې
دا هرڅه یې جدا جدا دي او هر شاعر خپل تخصیصات او
مميزات لري ، هم دغه وجه ده چې "پټه خزانه فی الحقیقت"
کېنې د گوهر صاحب پېژندګلو کونکې محترم ایاز داووزي هم دغه لږ
د سعید گوهر صاحب سره اختلاف کړې دے یوې .

"په دې کېنې شک نشته چې "پټه خزانه" کېنې

راغلي " کلام " مختلف رنگ لري . مختلف اسلوب لري .
د زبان اوبیان رنگارنگي هم لري ، نو ټوک به وي
چي هغه داسې " جعلي " کتاب پخپله تصنيف کړي .

(ص ۱۴)

اوس پاتې شوه دلفظي اشتراک خبره ، نو زه هم که د
مختلفو شاعرانو په کلام کښې د مشترکو الفاظو فهرست يېکل
شروع کړم ، نو خبره به ډېره وږده شي . البته د
لوستونکو د قناعت دپاره ځينې داسې الفاظ به خامخايکم
چي هغه د متقدمينو ، متوسطينو او متاخرينو ټولو شاعرانوپه
منظوماتو کښې مشترک دي . او هټوک ترې انکار نه شي کولې
لکه .

حیکرنون ، غنچه دښ ، شوخ وشنګ ، رازونيان ،
پېچ و کتاب ، صبح شام ، دلنواز ، سبک رفتار ، مشک و عنبر ،
غمان ، ډېبار ، رقيب ، گېسو ، اوريل ، نقاب ، سپند ،
بجهر ، دلوبا ، وفا ، جفا ، کباب ، شراب ، مرغله ،
بوس وکنار ، غبرغمان ، نه وچنگ ، هجران ، راغ و باغ ،
وصال ، بن ، بلبل ، ډېواد ، آب حيوان ، لب شکر ،
سوز و گداز ، شکر بار ، حسن و جمال ، حېگر ، جام ، مئے
مهر و ماه ، منصور ، مجنون ، فرهاد ، بېستون ، عندليب ،
غمزه ، نقاب ، گوگل ، رند ، واعظ ، خرابات ، همائے
بحر و بر ، خال ، سنبل ، آهو ،

اوڌاسي نور په سلگونو الفاظ .

دما په خيال له دغه حقيقته به ټوك انكار ونه كړي چې ذكر شوي الفاظ او دغو نه پرته نور هم ډېر الفاظ كم از كم خوشحال خان خټک نه يې راواخله د سعيد گوهر پورې د ټولو شاعرانو په منظوماتو كېني باربار راغلي دي . اوس كه ددغو الفاظو د اشتراك په بنياد ټوك راپاسي او دا اووايي چې ددغو ټولو شاعرانو كلام د يو سړي كارنامه ده نو ټوك به يې ورسره ومني ؟

وراندې بل اعتراض كېني گوهر صاحب ليكي .

”حالانكي د اولني شعر د معيار پس راتلونكي اشعار

چې د دوستني وخت سره علاقه لري بايد چې له

هغه څخه نور لوړ او نفوذور وي .“

(ص ۱۳۴)

نود سعيد گوهر صاحب ددغه فكر له مخه د كاظم خان شېدا او هغه نه وړاندې شاعرانو كه خوشحال ، رحمن ، عبدالقادر ، هجري ، حميد او علي خان نه پس بايد چې پښتو شاعري دوره هم لوره او زور وره شوي وي ، خو د كاظم خان شېدا نه پس كم نه كم سلو كالو پورې كه د پښتو شاعري جام واخلي شي ، نو گوهر صاحب ته به خپله معلومه شي چې ضروري نه ده چې د اولنې شاعري نه پس د دوستنې شاعري معيار دې خامخا جگ او اوچت وي . ځكه چې پښتو كېني تر اوسه نه خوشحال پېدا شو او نه رحمان نه حميد پېدا شو او نه علي خان . دغه رنگ اردو نه خو بل مير تقى مير

پیدا کرو اونه بل غالب ، فارسی نه بل سقدي پیدا کرو اونه بل
حافظ ، انگريزي نه بل شڪسپير پیدا کرو اونه بل بائرن وغيره .
اخری اعتراض دا کوي چي د ” ویر “ ” غشي “ او ” اور “
الفاظ د پتي خزاني د ورومبي برخي دا کثرو شاعرانو په کلام
کني تکرار شوي دي . مقصد يي داد ۛ چي مختلفو منظوماتو
کني ددغو لفظونو تکرار هم د يو سري په کارنامه رڼا
اچوي ، يا په نورو الفاظو دا هم د يو سري يکلي شوي
شعرونه دي .

خو د پتي خزاني د ورومبي برخي د شاعرانو نه علاوه هم د
نورو ډېرو شاعرانو په کلام کني دغه شان په شکلونو الفاظ
تکرار شوي دي ، چي د لسته ترې صرف يو څو الفاظونک ” تاراج “
” غمان “ ، ” چراغ “ او ” هجران “ مثال پيش کول ځي .

تاراج :-

خوشحال بابا ۛ

زۀ اومۀ ا ۛ محاسبه ؟

کۀ ۛ خونه شي تاراج

رحمن بابا ۛ

ليونتب دليونبولو نه د ۛ

کۀ يي راج په خونه ورشي کۀ تاراج

قلندر اپريدے سے

حق چران یم د خوبانو پیه مزاج
چی پیه سرو سترگو یی زرونه کړکا تاراج
یونس خببرے سے

وهر چاته چی عشق ولې یی افواج
پیه اول یی عقل د هوش کاندی تاراج
مرزاخان انصاری سے

فرهاد چی هسی گو بنی شو له خلقه
دشمنی زړگی ورے دے تاراج
حمید بابا سے

د سکون متاع یی هېچ راته پرېنبو
عاشق د هغه یار هسی تاراج کړم
بېدل سے

پیه هر ځای کبې ناست ولاړ سمېد نشم
جدا یمه می کور د صبر کړو تاراج
احمد شا کا ابدالی سے

دا د زلفو له تاراج

اخلي سرو مال پیه باج

معز الله خان مومند سے

غار تگر دیني هسی غارت وکړه
چی یی مال زما د صبر کړه تاراج

هين ۽

ٿوڊي ديجران غمونہ نہ کا تخت تاراچ
سم به ڊي په مينه کڻي هرگز نہ شي مزاج

غماز :-

خوشحال بابا ۽

زما تر خله ونه ووت چا وښه وي
خپل نفس دے په سړي باندې غماز

رحمن بابا ۽

که ټوک اا و فریاد ښه گڼي په عشق کښي
زه په عشق کښي دغه کار گڼم غماز

عبدالقادر خان خټک ۽

چي خپل یار عبدالقادر ته په نيت ښه وي
نور يي کومه اندېښنه ده له غماز نه

احمد شاه ابدالی ۽

که پټ دوايم خه ران
کور ډي ورک شي د غماز

بياض ۽

بندوبست به يي زما د مرگ وي کړي
لاس تر غاړه چي بيا راغلي د غماز

یونس جبرے سے

چی عیسیٰ موسیٰ پہ لاس دیونس شتہ دے

سرو ڀیرہ ڄنی دساتہ غمازا

پس محمد اکبر سے

دلربا می تسلہ د خاطر نہ کپری

هميش لاس زما په ذرہ وھی غمان

جمعه خان بارکزے سے

وصل به روزي په دوی نه کپری بی یقینہ

کور وپه مہار کښی دسرہ گرځی غمان

رحمت داوي سے

توري غمې سترگی چی موسیٰ ترې شوې بھلی

یو نظر پر ما کپہ ځی خبر نہ شي غمان

حسین سے

وار په وار زما دغم پپتے راکاږي

دږبار سره ځی زیست واخست غمان

چراغ :-

خوشحال بابا سے

ورځ ورباندې شپه ده په تور تم کښی بی مښتہ ده

کله به لیدہ شي د خوشحال د ذرہ چراغ

رحمن بابا ۛ

هر يوکل دستا دباغ روشن تودے تو چراغ
روشن تودے تو چراغ هر يوکل دستا دباغ

هميد بابا ۛ

دايي خط نشونما کاندې له مخه
يا نرے نرے لوگے ټي له چپراغه
عبدالقادر خان خټک ۛ

په لحد کېږي به دشمنې دنيا نه وي
مگر يوسې درسره د آه چپراغ
پير محمد کاکړ ۛ

خوار بورا په کلو گرځي سينه سوے
د پتنگ دے سريکار له دې چراغه
شمس الدين کاکړ ۛ

زړه زما هسې نرے نرے فرياد کا
لکه دود چې نرے خپري له چراغه
ملالتاپ ۛ

چې په زړه باندې لري د مينې داغ
دغه داغ يې په کوکل کېږي شي چپراغ
يونس خېبر ۛ

ستا د مخ تر روشنايي حسن د غېرو
په روښانه ورځ معلوم دے بل چراغ

اشرف خان هجري ۛ

پي فروغ لري د لځ لکه چراغ
خاځي لري که په عالم کاندې د ماغ

حسن ۛ

ستا د لځ له ديوې زړه زما ديوه شه
په لوبې پسې لمبه يي له چراغ
احمد شاه ابدالي ۛ

زه احمد ديار په لوري په سردرو م
د بيلتون په تياره هسې بي چراغ
علي خان ۛ

غوره کړم يې پتنگ غونډې پرې سوډ م
روغ به نه هم ستا د مينې له چراغ
سعید خټک ۛ

تربيت به په نااهل اشروکا
که ممکن شي په اوږو نور د چراغ

هجران ۛ

رحمن بابا ۛ

ثوبه شېم درد غمونه د هجران
هو مره ډېر شو لکه شگې د بيا بان

خوشحال بابا سے

کہ دُڑو سترگی لڑی نندارہ وکرہ

پہ وصال کبھی مہیا کنبہ ہجران

یونس خبیر سے

ہیچ طرف پی لہ فریادہ خالی نہ وی

پہ ہر لور نار پی سور پی دی لہ ہجرانہ

قلندر اپرید سے

د ہجران نا کرد پی گورہ پی پی کاند پی

پی مدام پہ عاشقان پی شور دے

معزاللہ خان مومند سے

دوبارہ پی ترلمنی کہ گرمہوان

پی غمونہ دابنکارہ شو د ہجران

لہ دغونہ علاوہ نورہم دہر الفاظ د ذکر شویو شاعرانو پہ

منظوماتو کبھی شتہ لکہ "وصال" "غمزہ" "کاکل" "زلفی" "ب" "بارخو"

"سکندر" "دم عیسیٰ" "فریاد" "عرفان" "مہرور" او "خوبان" د غبرہ .

نو د مختلفو شاعرانو پہ منظوماتو کبھی دیو شان الفاظو د تکرار د معنی

نشوہ پی کبھی ددغہ لفظی اشتراک پہ وجہ ددوی قول کلام صرف او

صرف ہم دیو شاعر کارنامہ دکا پی پہ مختلفو نومونوی دپشلی دہ .

لرغوني ڪه جو رکري الفاظ؟

دلته بحث ڊپٽي خزاني په هغو لرغونو الفاظو دے ڇي د سعيد گوهر صاحب په خيال لرغوني خونه دي ، البته په پنجواني انداز په دي خيال جو رکري شوي دي ، ڇي خلق پري د غوليني اود لرغونو الفاظو گمان ورباند ڇي وکري . اود ڊپٽي خزاني اصليت ته پري تقويت ورکري شي .

بيا د اهم يکي ڇي ڊپٽي خزاني د اشاعت نه وړاند ڇي په چاپ لغتونو ، ديوانونو اود کتابونو کښي د دغو الفاظو موجودگي دکا پيدا نه کړه ، ځکه نو د اگمان کوي ڇي دا ټول الفاظ په پنجواني انداز جو رکري شوي دي . ياده دي وي ڇي گوهر صاحب د دغه قسمه اويا الفاظو يو فهرست هم ورکري دے .

تر کومه ڇي وړو مښي پيراگراف کښي د الفاظو په نوي انداز کښي د جوړولو الزام دے ، نو په حشيت د يو محقق گوهر صاحب ته پکار وو ڇي د دغه مشتبہ لفظونو د کړه کوټه معلومولو د پاره د هغو علائقو له خلقو ږي تصديق کري دے ، د کومو علائقو شاعرانو ڇي دغه الفاظ پنځلو منظوماتو کښي راوړي دي ، يا د هغو علائقو

دوره ۾ ڪرڻ وڃي . او ٻه خياله ۾ خيل شڪ ٻه يقين بدل ڪرڻ
 وڃي . او ٻيا ٻي ڏاهر ڪڏهن خيالن نوستون ڪو ته پيش ڪرڻ وڃي .
 گوهر صاحب ته شايد دامعلومه نه ڏا ، ڇي دلري او بري
 پڻتونخوا ٻه وروستو ٻاڻي علائقو ڪڻي اوس هم خلق پڻتون روزمره
 خبرو اترو ڪڻي داسي ڊپر الفاظ استعمالوي ڇي لانه خود
 گوهر صاحب تر خوبو رسيدلي دي اونه زما . نه ٻي گوهر صاحب
 ٻه معنيٰ پوهيندي اونه زما . - ٻيا ڊپٽي خزاني دوروي
 اشاعت نه ورائندي ٻه چاپ لغتون ديوانون او ڪتابون ڪڻي
 ذکر شويو اڏيا الفاظو دغير موجودگي خبره خولا ڪڏهن ، ڇي
 ٻه زرگونو داسي الفاظ بن هم ٻه يو لغت يو ديوان او يو
 ڪتاب ڪڻي موجود نه ثابتيندي . خو ٻيا هم حقيقتون نه
 ٻي ڊپر قوي دي مثلاً دغه لائڊي درج الفاظ . - دغو
 الفاظو ڪڻي به ڪڻي داسي الفاظ هم دي ڇي چرته لغت ٽيم به
 ٻي ذکر ڪرڻ وي . ڊپي مفهوم او معنيٰ ڪڻي به ٻي د زمڪي
 او اسمان فرق وي .

- ۱ - ٻاڻي . ٻڌڻي . تبغنه .
- ۲ - جڙمه . ٽيم ڪڻي ، خصوصاً دسترگو
- ۳ - جڳنه . د غاري د سرو زرو اٻيل
- ۴ - چرچندي . ٽيمندي
- ۵ - چاغوشڪي . دسترگو بهريني يعني خوبو دنو طرفه گهٽونه
- ۶ - خياسه . خبته

۷ -	حوسکه	طوطاگرے - ابا بیل
۸ -	درنگه	مردارہ
۹ -	ژغونڈے	دبرکال وڊے
۱۰ -	سپینه	خلور انیز
۱۱ -	سوربونه	نولے
۱۲ -	شکرتتی	شمشتی
۱۳ -	کپز	اخور
۱۴ -	کاوین	نکاح
۱۵ -	کتپز	بشاپرک
۱۶ -	کرماني	کچالو
۱۷ -	کوپري بلي	بلونگرے
۱۸ -	گدیوہ	داوہو خیلو خاورین لوپکے
۱۹ -	گیدی	اندرکر - دمالوچو چوہ واسکت
۲۰ -	ماسترے	مازغہ
۲۱ -	یویا	اکری - ها
۲۲ -	پلمنه	پچ برنگ - پچ شرونے
۲۳ -	پیشوال	د پنبی د پندای او کیتو ترمنٹہ حصہ.
۲۴ -	پیاخہ	د تورو پچو د کین لاندی هغه برخہ
		چی پچی پکینی اچولے شی.
۲۵ -	تینگه	اشر - بسکر
۲۶ -	چتنے	هغه گدورے چی لم نہ لري.

- ۲۷	چغو شکی	ثونو کی ۔ هغه وښته چي د غوبدونو سره پرېښودے شي .
- ۲۸	خرپ	لټ ، بېکاره
- ۲۹	خوپاندے	بلونگنۍ
- ۳۰	دېبز	جارو
- ۳۱	زائے	د نیمزالي چېلي د ثرمې جوړ شوے مشک
- ۳۲	زمېر	مخ ۔ د مخ يو طرف
- ۳۳	زيړه زرغونه	بودی تال ۔ شنہ زرغونه .
- ۳۴	ژغورے	کچه فصل ، ورکو ته فصل
- ۳۵	ژغرغرے	کت لانے ۔ کنکر ۔ سنگېزه
- ۳۶	ستوپرے	پسته ۔ بوج ۔ بار
- ۳۷	شمیره	پوزه
- ۳۸	شنته	جگره ، ورانه ، نالګي
- ۳۹	شول	بېکاره ۔ هجره
- ۴۰	شیخ	غوندول ۔ یو نصرناکه جلاشا کوټکت
- ۴۱	شېتر	لمده هوا
- ۴۲	غروے	دلاس تلے ورغوے
- ۴۳	کوټلی	د چرکو کندو
- ۴۴	کشوندرې	د پښو گيتۍ
- ۴۵	مکرکه	د صرو داغیه

۰۴۶	گلبیری	سنتره
۰۴۷	مسی	جراپی
۰۴۸	ویشی	یو قسم دلاس دسرو زرو بنگری.
۰۴۹	دسا	اسوده - په آرام
۰۵۰	هریال	هغه خارو ۷ پی له کوره په صحرا
		خوبش وی - روحن
۰۵۱	ایک	الو
۰۵۲	الوکسی	کیلا
۰۵۳	امبوت	ام
۰۵۴	امبرکی	لویله تبه
۰۵۵	بدر پڑا	بون
۰۵۶	بورائی	دغوا مینو ونه
۰۵۷	بوش	بانپس
۰۵۸	باور	یو شلونکے خنار پی نور خنار غوری.
۰۵۹	بین	بوس
۰۶۰	پتانک	ناشیاتی
۰۶۱	پتان	درگی پیل
۰۶۲	پولے	پمنکے
۰۶۳	پائی	شوملی
۰۶۴	پربریا	دشولو پک
۰۶۵	پون	دنداسه

قرض	پپر	- ۶۶
وہپیا - مفت	پو لایا	- ۶۷
خارینت	تیخور	- ۶۸
ساہ	تہندی	- ۶۹
چیندخہ	چنگسہ	- ۷۰
دروانہ	دارہ	- ۷۱
بنجرہ زمکہ	دوگ	- ۷۲
د اوین کب	دیہی	- ۷۳
دوند	دل بدل	- ۷۴
پروے	راش	- ۷۵
گوسگر و	رغزغہ	- ۷۶
گوگوشکہ	سرکوسی	- ۷۷
کروپے	سولتا	- ۷۸
طاؤس	سلمہ	- ۷۹
دیشی پیزوان	سیلی	- ۸۰
دیوہ - خراغ	سورخ	- ۸۱
پرخہ	شمالنگ	- ۸۲
بیجو	شوتکے	- ۸۳
حک	کودبیز	- ۸۴
دخناورو دپنو نوکونہ	کنراؤ	- ۸۵
کارغہ	کوپا غے	- ۸۶

کنکل	کورانک	-۸۷
کچالو	کورچالی	-۸۸
نسوار	کپ	-۸۹
پنجرہ . قفس	ککریہ	-۹۰
خلتہ	کورلی	-۹۱
مندانو . جگیا	کوہ بنے	-۹۲
مرچکے	کلاندوری	-۹۳
املتاس	کرنائی	-۹۴
کونٹلی	گرگنجالی	-۹۵
بلغم	گروہوے	-۹۶
لاس کادے	لکادی	-۹۷
مینہ	مٹاک	-۹۸
بناپہرک	ماشوم سپرکے	-۹۹
پیشترے ساک	ملاکنڈے	-۱۰۰
ماشے	منکاسے	-۱۰۱
نپسہ	نکسہ	-۱۰۲
مالدار . دولتمند	ویدون	-۱۰۳
باران	وہر	-۱۰۴
سامان	وقارہ	-۱۰۵
شرشم	ودری	-۱۰۶
انار	ولسکی	-۱۰۷

د څاروؤ راعونډولو هغه څاږي چي شپول	جاريه	۱۰۸ -
ترې تاؤ وي .		
د غټو جوارو وږي	چلي	۱۰۹ -
دغه حل - دغه وار	داني	۱۱۰ -
د نرو جوارو وږي	دوم	۱۱۱ -
د سرو پخو يا دمېرو پخوگين	د ماڅي	۱۱۲ -
يو صغرائي ځناور چي مېږي خوري	کشور	۱۱۳ -
چي وږي شي نزدې د مېږتون سره		
سملي - خپله وږي ده ژبه په زمکه خوږ		
کړي . مېږي ورباندې د غوښې خيال		
دکړي او ورباندې راپنډ شي ، چي ښه		
دېر شي ، بيا يې و خوري . دغه شان		
دا عمل بيا بيا کوي .		
د پښې گيتي	پوکي	۱۱۴ -
د وږي نه جوړه شوې	شوقري	۱۱۵ -
لنډه چغه		
د مرغ زرین ماده	شام	۱۱۶ -
د مرغ زرین من	لويټ	۱۱۷ -
گنجي کيدړه - کيده	کادم	۱۱۸ -
دنگر	بوده	۱۱۹ -
خړپړي	خمرپړي	۱۲۰ -

انار	زنگی	۱۲۱
ورڻ ۽	کٽي کي	- ۱۲۲
پنهي	پڇنهي	- ۱۲۳
هغه غوا مڻيندڙ جي ٻنڪرونه	کٽي	- ۱۲۴
نه لري		
شمشيري	کوهي	- ۱۲۵
پلاله	شالي	- ۱۲۶
شانگي	شاخه	- ۱۲۷
د ڀرتوگ بدلا	سروخه	- ۱۲۸
اتڻ اٺين	عباسي	- ۱۲۹
زڪام	والگي	- ۱۳۰
نجلي - جيني	چانگي	- ۱۳۱
چونگي	پرونڪه	- ۱۳۲
يو مارغه جي چيندڙ خوري	توڻڪ	۱۳۳
چيندڙ خور		
منداڻو - مڱي پٽي	جگيا	- ۱۳۴
لومبره - تروري	چورگي	- ۱۳۵
زلزله	درينگه	- ۱۳۶
هغه ٺارو جي ڊڪور نه پڻ مڪراخوڻو	روخن	- ۱۳۷
وي - هريال		
داس قري	ولينه	- ۱۳۸

که گوهر صاحب او غواري نو داسې په سلگونو نور الفاظ ورته
هم په گته کولې شم ، چې تر اوسه په یو لغت ، یا دیوان او
یو کتاب کې نه دي راغلي ، خو بیا هم په خبر و اتر و کې
استعمالولې شي . او حقیقت نه یې ټوک انکار نشي کولې .

بیا د گوهر صاحب په خیال دغو ډېر په هنر جوړ کړي شويو
الفاظو کې علاوه د ځنو نوډ او اختراعي بڼې لرلو داسې الفاظ
هم شته ، چې مروجہ الفاظو کې رېښې هم لري او مشابهت
هم . خو دغه لږ کېږي .

(۱) "بشکله" که د "بل شان" په معنی راتلې شي ، نو

"روښلي" هم درښلولو یا روښانولو
معنی کولې شي .

(۲) "ډیرې" که د "ډیرې" په مناسبت د "زې" په

معنی پکارولې شي ، نو "لما تځنه" د لمانځ
یا عبادت په معنی ولې نا ؟

(۳) "مشرې" که د پیالې "یا" "کلاس" معنی لري .

نو "مشرې" دې ولې داوبو څښلو دکنډول
معنی ونلري ؟

(۴) "مېش لوشی" د مېشه په مناسبت "که مېش لوشی" یعنې

مېښې لوشلو لوبڼې استعمالولې شي نو

"یادي" د "یادولو" په معنی هم

استعمالېد لې شي .

(۵) "نتہ" کہ دنتی مہرمن تہ "نتیالیہ" ویل د
 اعتراض خبرہ نہ دہ . نو یہ "ملونہ"
 "ملگرو" یہ معنی داعتراض خے
 جواز دے ؟

(۶) "ودک زنی" یعنی د وادک پہ مناسبت کہ پہ یوہ علاقہ
 د وادک چودری تہ د "ودک زنی" استعمال
 عام دے ، نو "تہرون د" "تہریدلو"
 پہ معنی ہم استعمال دے شی .
 علیٰ هذا القیاس .

اختتامیه

خپله دغه اختتامیه کېنې گوهر صاحب په "پټه خزانه" د
يولسو خبرو پشا ديولسو اعتراضونو علاوه نور اعتراضونه هم
کړي دي ، خو دا اعتراضونه هم لکه د تېرو اعتراضونو غوندې
د حقيقت په ميزان کېنې هېڅ وزن نه لري .

درومې اعتراض داسې شوې دے .

"اوله خبره دا که چې د بابا هوتک په بڼتو نو

کېنې په شپږم مخ "يلغار" لفظ قلمزد شوې دے

او دهغه په ځاې پاس ورباندې "ناتار" يکل

شوې دے . دا اصلاح يا ترميم څنگه اوشو؟

چا اوکړو ؟ " (ص ۱۴۶)

بعينهي هم دغه رنگ د حميد بابا ديوي قلمي نسخې په

غزل کېنې د "که پټنگ" لفظونه قلمزد شوي او دهغوپه

ځاې ورباندې "پروانه" يکلې شوې دے . اوس که د

سعید گوهر صاحب نه ٿوڪ ڊاٽوس وکري ڇي دا اصلاح يا ترميم
ٿنڪه وٺو؟ اوچا وکرو؟ نو محترم به ڇي ٿن جواب وکرم شي؟
شعر داد ڏي سه

پروانه يو حله سربازي به عمر
کري ڊاڪار به يوه شپه ٿو حله شمع
د عبدالقادر خان خٽڪ د ”يوسف زليخا“ نو ڇي مثنوي به
يوه قلمي نسخو ڪنڀي يو لفظ ڇي لوستي نٿي، اگر ڪه د قلمزد
پڇاڻي ورن ڪرم شو ڏي د ڏي او د پاسه ورباندي ”مزڪه“
يڪل شو ڏي د ڏي.

شعر داد ڏي سه

نوم ڏي ٿن شهر ڏي کوم ڏي؟
کوم ڏي مزڪه کوم ڏي نيم ڏي؟

(ص ۶۱)

بيا ڪه د سيد محمود د ڪتاب ”به ٻله ڪنڀي پارسنگ“ به
۷۰ - ۹۰ او ۳۰۰ مخونو پرله پسې د ”تذڪرة الاولياء“ ”۱۹۳“
او ”تنقيدڪا“ پڇاڻي ”الشعراء“، ”۷۹“ او ”هم دغه
ڪمزوري“ يڪل شوي دي، نو دا اصلاح يا ترميم ٿنڪه وٺو؟
اوچا وکرو؟

نو بيا هم ڪه سعید گوهر صاحب ته د ”ناٿار“ او ”يرغل“

په معنو کښې څه فرق تر نظره شو ۽ وي ، نو د فرق دغه شک دپاره دې پښتو کښې تر اوسه د ټولونه وروستو چاپ لغت ته رجوع وکړي . چې د " ناتار " درېمه معنی او " يلغار " ورومبې معنی يې " يرغل " کړې ده .
دوتم اعتراض . ليکي .

" له نومونو سره د پخوانۍ مخطوطو په تقليد کښې چې کوم هم قوافي تعريفې القابات ليکي هم هغه د ۲ په دې مجبور وي چې د شاعر د مزاج او رجحان تعين هم وکړي لکه . " عبداللطيف " اڅکزه چې له هغه سره يې " شاعر ظريف " پېوند کړ او بيا يې فکاهيه مزاحيه کلام ورسره منسوب کړ . حالانکې عبداللطيف ضروري نه ده چې ظريفانه شاعري اوکړي . " (ص ۱۴۶)

خبره داده چې که سعيد گوهر صاحب د عبدالطيف اڅکزي نور کلام چرته لوستی وي او هم په هغه حواله يا بنياد دادعوي کوي چې

" حالانکې عبدالطيف ضروري نه ده چې ظريفانه شاعري اوکړي . "

يا کړې وي . نو بيا خويي خبره د منلو وړ ده . او که نه ، د عبدالطيف اڅکزي د نور کلام د بغير مطالعې دا قسمه اعتراض نه

کوي ، نو ثوبه يي خپله ده .

دېم اعتراض - وايي .

”پته خزانه کېنې شخصيات اکثر حقيقي او ورپورې
تړلې کلام زياتره مصنوعي ده . نو ددې مطلب
دا هم نه ده چې فرضي شخصيات ورکېنې هرگز
نشته . پخپله امير کروړ فرضي شخص او شاعر ده .“

(ص ۱۴۶ - ۱۴۷)

د امير کروړ پخپله د فرضي شخصيت دا اعتراض هم د کورمنا
د خپل ذهن کارنامه نه ده ، بلکې داپي هم د اکثر و اعتراضونو
غوندې رانقل کړې ده . دا اعتراض غالباً د افغانستان يو
دري ويونکي کړې ده ، چې جيتي صاحب يې د اخلي
شکاکان ” تر سرخط لاندې په دغو الفاظو جواب کړې ده .

” که چېرې مونږ دا فرض کړو چې محمد هوتک د لکه
چې پر هغه خوادکي تهمت سوی دی) د پاچا درضايت
د حاصلولو لپاره دغه زور شعر د امير کروړ په نامه
جعل کړی دی ، نو يې ولې دغه جعل د امير پولاد
او يا دهغه د پلار خرنک په نامه نه کاوکه چې
معلوم الحال او پېژندل سوی خلک و ، او په
طبقات نامري کي يې احوال ضبط دي .“

ولې گوهر صاحب دغه ډېر معقول ځواب ته هم سرزوري وائی
نوکۀ داسر زوري وي نو بيا دگوهر صاحب دغه سرزوري ته
به څۀ وايو؟ دافېصله دې لوستونکي وکړي .

بيا وائی چي کۀ دامير کروړ شعرونه د هغه پلار امير پولاد
سوري سره تر لۀ شوۀ وۀ ، نو بيا خو هغه سلبي هجري
ته بڼي نژدې کيدو او مسئله نوره هم شکمنه کيده .

کۀ دگوهر صاحب په خيال يو سرۀ د يوې بلي ژبې
په مقابل کښي دخپلې ژبې قدامت ته د اوليت په خاطر
يوه جعلي تذکره ليکلۀ شي . او دخپل شعر وادب زمانه
تر کال ۱۳۹ هـ رسولۀ شي ، نو واقعي کۀ دامير کروړ حماسه
يې د هغه پلار امير پولاد سره تر لۀ وۀ نو د هغه مخه
چا نيو لۀ شوه ؟

گوهر صاحب کۀ لکه دافغانستان د يو داخلي معترض د کال
۱۳۹ هـ دامير کروړ نظم ته د شک په نظر گوري ، نو امير پولاد
سوري سره ددغه نظم په ترلو زيات نه زيات خبرۀ به
شل کاله مخکښي تلې وه . د چا د شک په نظر څوک پابندي
خو نشي لگولۀ .

څلورم اعتراض :-

"په دې تذکره کښي د وخت د تعين دپاره کۀ د

شاعر زېږېدنه يا د مرگ نېټه او کال نامعلوم هم وي

په څۀ نه څۀ پلمه سنه يا معروف او معلوم شخصيت

يا په تاريخي لحاظ مذکورې واقعي ته داسې اشاره
 ضرور مؤلف کوي چې له هغې څخه د شاعر د عصرتاکنه
 ممکنه بلکې تر ډېره حده اسانه او يقيني شي دا
 اهتمام د پټې خزاني جزو لاینفک د مے ؟ (ص ۱۴۷)

خو هم دغه شان د ډېرو شاعرانو د زېږېدنې او مړينې
 د کلونو په غېر موجودگي کينې اکثر و تذكرو نگارانو د اکثر و
 شاعرانو په قول د گوهر صاحب (د عصري يقيني کولو د پاره
 معروفو شخصيتونو يا تاريخي واقعو ته اشارې کړي دي . که
 چې د اکنانه وي او يوه تذکره ورباندې جعلي کېدلې شي
 نو هم په دغه گناه د دنيا نورې اکثریتې تذکرې هم بايد
 چې جعلي وگرځولې شي . مثلاً که د اصغر حسن خان ،
 نظير لدھیانوي " تذکره شعرا ۛ اردو " کينې دلاندي
 درج شاعرانو حالات ولوستلې شي ، نو معلومه به شي چې
 ذکر شوې تذکره کينې هم دا قسمه اهتمام د دغه تذکرې
 جز لاینفک د مے .

(۱) غلام مصطفیٰ خان يکرنک

(۲) ضياء الدين ضياء

(۳) حکيم ثناء الله خان فراق

(۴) مرزا محمد تقی خان هوس

(۵) عبد الله خان اوج

(۶) برهان الدين زار

(۷) شاد عظيم ابادي او نور دېر

هم ددغه اعتراض د مزید جواب دپاره دامير دولت شاه
سمرقندی "تذکرة الشعراء" کښې دلاندې ذکر شوو شاعرانو
حالات کله وڅیرلې شي، نو هر لوستونکې به بیا په دغه
وييلو کښې حق بجانب وي چي

"د داسې قسمه اعتراضو کولو وړاندې بايد چي

مکوه صاحب نورې تذکرې هم مطالعه کړي وي؟

د پورته ذکر شوې فارسي تذکرې شاعران -

(۱)	پوربهاقي جايي	(۲)	اشيرالدين اوماني
(۳)	فريد احول	(۴)	خواجه همام الدين تبريزي
(۵)	ابن لصوح فارسي	(۶)	امير معين الدين طغرائي

او نور دېر

دا دوه مثالونه ما صرف دوستونکو د قناعت دپاره

ورکړه. کښي تقريبن د دنيا په هره لرغونۍ تذکره کښې

داسې دېر مثالونه شته چي کله ضرورت شو نو داسې ددغه

اعتراض په جواب کښې پېش کولې شم.

پنځم اعتراض (۱)، دادې چي هرکله مرزا حنان

بارکزي يو دېر ښه کاتب موجود وو، نو د

سردار مهردل خان مشرقي دپاره د پټې خزاني نسخه

هغه وېلي ونه يکله؟ او نور محمد خروقي وېلي

۱۰ اعتراض هغه وقت ڪپڙ لڙڻ جي ڪوهر صاحب د
نور محمد خروٽي خط هم حير لڙڻ وڃي - اوبيا د مرزا حنان
د خط سره پي مقابله ڪري وڃي اوهه نه پي د اڻهه
صادره ڪري وڃي پي مرزا حنان د نور محمد خروٽي نه پي
ڪاتب وڃي . د ايو طرفه ڦهله به آخر ٿوڪ وڃي ؟

(ب) بيا پوئتنه ڪوي پي نور محمد خروٽي نوري نسخي
هم ليکي دي اوڪه نه ؟ ددغه پوئتنه نه د ڪوهر صاحب
مقصد پي هر ڇه وي هغه به وي . خوڪه زه هم د پوئتنه
وڪرم پي ايا د ملا تار خان د ديوان د قلبي نسخي علاوہ روح الله
ڪاتب ڪوپي نوري نسخي هم ليکي دي اوڪه نه ؟ يا فيض علي
نوري د قاسم بيگ د کاظم خان شيدا د قلبي ديوان نه پرته
نوري هم قلبي نسخي ليکي دي اوڪه نه ؟ نو جواب به پي
هه وي ؟

شپڻم اعتراض :- داد پي شاه حسين د خيل
ديوان اوبيا په تره تره د پتي خزاني زيات نقلونه
ولي وٺڪه ؟

تر اوسه زماله نظره تره تره قلبي نسخو ڪبي د معزالله خان
مومند د ديوان واحده قلبي نسخو ده ، پي شاعر پنڀل خط سڪي
ده . اوس ڪه زه هم د پوئتنه وڪرم پي معزالله خان مومند
ولي د محفوظونو پنڀل د خيل ديوان زيات نقلونه وٺڪل ؟

يا بل کوم شاعر هم په کابنانو د خپل ديوان د محفوظولو په نيت
زيات نقلونه کړي دي ؟ البته دکوم ديوان که ديو نه زيات
نقلونه موجود دي . نو داهم په يو وخت نه بلکې ډېره موده
پس د پټې خزاني غونډې نقل درنقل دي .

اووم اعتراض :- دغه اعتراض ګڼې اعتراض کوونکي
د پټې خزاني څنو الفاظو ته په پټو سترگو خود ساخته
داني .

چې زياتي هم ده او سرزوري هم - دغه ضمن ګڼې زما مشو
داده چې د کوم صاحب په قول دا خود ساخته الفاظ دکومې کوي
منطقي د شاعر په منظوماتو ګڼې راغلي دي . بايد هلته
نه يې تصديق کړئ وئ . آخر دايې تصديقه اعتراض به
څوک ومني ؟

بيا ډېر داسې الفاظ به هم وي چې اوس متروک شوي دي لکه
داردو ژبې دالاندې درج الفاظ .

لفظ	معنی
نت	همیشه
تک	لږ
ندان	باکل
ماني	خاوره
جيورا	زره
باس	بوي
پڼ	خبره

انگهيڙيان سترگي

اوداسي نور ڊپر .

اتم اعتراض :- دغه اعتراض ڪنهي يڪي ۾
 ”پٽه خزانہ هغه زاره مروج الفاظ اواصطلاحات
 نلري ، کوم ۾ دهغه وخت شعري اونثري ڪتابونو
 ڪنهي خوندي دي ، لکه ترو ، سکه ، په هورسته
 ثجو ، خپسر او جبله وغيره .“

اگرڪه پورته ذکر شوي لغوني الفاظ خوشحال ، رحمن
 اوعبدالقادر خان په ديوانونو ڪنهي خوشحاله استعمال شوي
 دي ، بيا هم ددوئي کوم منظومات ۾ پٽه خزانہ ڪنهي راغلي
 دي هغه يوهم دغه الفاظ نلري . ڇاڪه نو ضروري نه ده
 ۾ کوم شاعر دي په خپل هر غزل وغيره ڪنهي دغه لفظونه
 استعمال ڪري . يعني هم په دغه ڊول پٽه خزانہ ڪنهي د
 نورو شاعرانو کوم ڪلام ۾ راغلي ده هغو ڪنهي ددغولفظونو
 دلشتوالي دامعني هرگز نشي ڪبد ل ۾ ۾ ڪني دهغو په نور ڪلام
 ڪنهي به هم دالفاظ نه وي .

نهم اعتراض :- يڪي ۾ جيبي صاحب

” دمارگن سترن د اعتراض د دفع کولو دپاره
 دپٽي خزاني کاغذ اوسياهي دڪميائي بڻري دپاره
 ولي وراڻدي نڪرل ۾ داصلي ڪبد و ناقابل ترديد
 ثبوت ۾ ڪرڻو .“
 (ص ۱۵۰)

اعتراضونه خود مارگن سټرن نه علاوه نورو ټوکسانو هم کړي دي . خود مارگن سټرن په شموليت آيا دغو ټولو معترضينو دکيميايي تجزيي دپاره دپټي خزاني غوښتنه هم کړې ده ؟ که چېرې دا غوښتنه شوې وي نو ضرور به يې چرته کتاب يا مجله کښې ذکر راغلي وي . او که نه وي نو په جيبي صاحب څه زور وکړي چاته دې دکيميايي تجزيي پېشکښونه کوي البته ددغو معترضينو دا اعتراضونه جوابونه جيبي صاحب ټکي په ټکي دپټي خزاني په څلورم اشاعت (۱۳۵۶هـ ش) کښې کړي دي دا اعتراض خو هغه وخت کېدلې شو چې مارگن سټرن جيبي صاحب ته دکيميايي تجزيي دپاره ويلي وي . او جيبي صاحب دهغه په دغه خبره غلې شوي او يا څه پس وپېش يې کړي وي .

نو گوهر صاحب ته شايد دا خبره معلومه نه ده چې پروفېسور بوساني ته پخپل يو خط کښې مارگن سټرن وروستو بيا د پټي خزاني پخپله دخپلو مزید و تحقیقاتو پس دخپل غلط فهمي د ازالې په خاطر دا خبره کړې ده چې پټه خزانه يو حقيقت دے چې د پښتو ډېره ارزښتناکه سرمايه يې له ورکېدو محفوظه کړې او تاريخ پاهو ته يې سپارلې ده . دا خط پروفېسور بوساني پخپل کتاب د پاکستان او افغانستان ادبيات چې په کال ۱۹۶۱ء کښې چاپ شوي دے . کښې شالغ کړي دے .

د دغه خط لنډه ترجمه محترم ډاکټر زیار داسې کړې ده .
 " د ویاړنې ژبه نوی برېښی سړی داسې سوچ کوی
 دا د اتلسمې پېړۍ په لمړۍ نیمای کې چې د ملي دښمن
 پېرو محمد هوتک د پټه هڅېدلی چې پښتو شعر
 تر درې هغه پخوانی وښی او په دې توګه چې ورته
 دامیرګروړ غومندې زاړه شعر دښمن په لاس
 ورغلی دهغو پټه یې په خپل لاس ژبه
 ښوولی ده او یا ښایي له هم داسې خپل لاسی
 نېټو سره دده په لاس کې کېوتی وی . په
 هر ډول دغه تذکره دښمن د جیبې خپل لاسی
 را اېستنه ده او دښمن د هوتک او په دې کې هم
 شک نشته چې د پښتو ادب خورا زړې بېلګې یې
 له نشتېدو څخه ژغورلی او راخوندي کړې دي
 او دا خبره ګرانده ده چې ووايم د هغو زړښت به
 څومره وي "

له دوه میاشتني مجله " پلوشه " کابل ص ۱۲۵ شمر

د ښاغلي اصف صمیم په شکر په .

اسم اعتراض :-

سعيد گوهر صاحب په خپل دغه اعتراض کښې د پښتو ژبې
د حروف تهجي متعلق بحث کوي او وائي چې هرکله د پښتو ژبې
حروف تهجي د محمود غزنوي په دور (۳۸۷ - ۴۲۱ هـ) کښې
وضع کړي شوي دي نو بيا په ۲۲۳ هـ کښې ابو محمد هاشم
د عربي څخه "د سالو وېنه" په کومو الفاظو يا املا کښې
ترجمه کړه ؟

که چېرې داربستيا وي چې د محمود غزنوي وزير احمد بن حسن
مېوندي د پښتو د املا يا حروف تهجي جوړولو دپاره قاضي سيف الله
يا څوک بل څوک گمارلي وي ، نو ددې مطلب خوندانه شو چې کڼي
پښتو حروف تهجي نه لرل . زيات نه زيات خپل مخصوص توري
لکه "ح" ، "خ" ، "س" ، "ب" او "پ" به يې نه لرل . البته د
عربي حروف تهجي خو موجود وو . او لکه فارسي چې دخپلې املا
په ابتدا کښې د عربي "ب" ، "ج" او "ک" د غېږه
دخپلو موجوده تورو "پ" ، "ج" او "ک" پځايي پکارول ، نو
دغه شان پښتو کښې که "د" ، "خ" ، "پځايي" "ز" ، "خ" ، "پځايي"
"س" ، "ب" ، "پځايي" "خ" او "ب" ، "پځايي" "ک" يا "گ"
هم استعمال شوي وي . او بيا وروستو د پښتو په ذکر شويو
مخصوصو تورو بدل کړي شوي وي ، نو هېڅ مشکله خبره نه
ده چې پښتو دې خپل تحريري کتاب ونلري .

یولسم اعتراض :-

اعتراض داد مے چي پٽه خزانه کښي يکل شوې ده - او وجه يې دا نمائی چي پوښکي ددغه تذکرې ديکلو په وخت کوټه کښي دتحقيق او تنقيد مهان پښي خالي وو ، نو ځکه دکوټي زمينه ددغه کار دپاره ښه هواره وه - اداکابل او پېښور کښي ځکه ونه يکله شوه ، چي دغو دواړو ځايونو کښي ښه ښه محققين موجود وو ځکه د راز افشا کېدلو د احتمال له مخه يې کوټي ته ترجيح ورکړه .

پېښور د محققينو او نقادانو په فهرست کښي د مولانا عبدالقادر دوست محمد سخاڼ کامل ، عقاب خټک ، سيد انوار الحق ، عبدالمحليم اثر خيال بخاري ، بهادر شاه ظفر ، کوثر غوريا خېل ، تقويم الحق لاکا خېل راقم الحروف او د پټي خزاني په مخالفت کښي دخل پېښور نومونه شامل کړي دي ، خو خبره داده چي پټه خزانه که بالفرض دخل اشاعت (۱۹۴۵) نه دوه کاله وړاندې د سعيد گوهر صاحب په خيال چا يکلي هم وي ، نو د ا به ۱۹۴۳ دي - او په کال ۱۹۴۳ راقم الحروف او د سعيد گوهر صاحب پېښور دواړه ديارلس کلن وو - تقويم الحق لاکا خېل ۱۴ کلن ، کوثر غوريا خېل ۲۱ کلن خيال بخاري ۲۵ کلن او کامل صاحب ۲۸ کلن وو ، هر کله چي مولانا عبدالقادر ويلې کښي د "نن پرون" سرکاري مجلې په چلولو کښي مصروف وه . پاتې شو عقاب خټک ، سيد انوار الحق عبدالمحليم اثر او بهادر شاه ظفر ، نو دوي کښي وروستي درې د

پېښور له مرکز ۶۰ کم نه کم ۵۰ ميلو او عقاب خټک ۱۲۰ ميلو په مسافت لري پراته وو .

بيا حېران په دې خبره يم چي کوبته کښي د محمد ايوب خان اټکزي او عبدالصمد خان اټکزي په موجودگي د تحقيق او تنقيد څانگي څنگه بڼي خالي وي ؟ او که بيا دهغه وخت د پېښور په محققينو او نقادانو کښي يو ۱۰ کلن شاملېدلی شي . نو بيا خو سلطان محمد صابر هم کوبته کښي موجود وه
آخري اعتراض :-

اگر که دا آخري اعتراض نه دے او دې نه پس هم يو اعتراض شته . خو بيا هم اعتراض ضرور دے . يکي چي "پته خزانه" يا خو د فارسي په مقابل پښتو د فارسي نه د زياتي زړې ژبي ثابتولو په غرض ليکلي شوي ده او يا چا پښتو ژبي او ادب سره د خورا ډېرې مينې او رغبت په نتيجه کښي ليکلي ده .

خو نه شم ديلى چي آخر دا الهام په گوهر صاحب څنگه شوي دے ؟ او که الهام نه وي نو دا قسمه خبرې په کوم دليل ادبنياد کولې شي ؟ خو بيا هم که زه دا اودايم چي گوهر صاحب خپل دغه کتاب د چا په لاسه ليکلي دے . نو گوهر صاحب به څه وويلى شي ؟ بڼه به دا وي چي دغه ضمن کښي د فکرونو او گمانونو اسونو زغلولو ته له سره هلو او اهميت ورکړي شي . اولوستونکو د قناعت د پاره

بايد هره خبره د کونولو اثباتو په بنياد وکړې شي .

سعید گوهر صاحب په خپل دغه وروستي اعتراض کې د روښانه

خو دا پوښتنه کوي چې

” پښتو ټولنې ته د پټې خزاني نسخه چا

ودکړه ؟ ”

اوبيا خپله يې داسې جواب هم کوي .

” يقيني خو داده چې پخپله خدايې بڼېلي

جيبي وپښتو ټولنې ته ورکړې ده . ”

بيا ليکي .

” که په دې حقله په ریکارډ کې هېڅ نه وي يا

داظهار اجازت يې نه وي بيا خو خبره نورک هم شکونه

کېږي . پکار په دې حواله هرڅه منځ ته راشي

او د پټې خزاني پښتو ټولنې ته د وړاندې کولو څخه

دا شاعت تر منظوري پورې ټوله سرکاري تحريري

کاروايي بايد لفظ به لفظ چاپ شي ؟ ” (ص ۱۵۱)

خبره داده چې دا اعتراض گوهر صاحب هغه وخت دې

نه کولو چې جيبي صاحب ژوند ته وکړ ؟ يا هغه وخت چې د دې

خبرې سپيناوې يا د دې اعتراض جواب ممکن وکړ ، ولې نه

کولو ؟ اوس په داسې حالاتو کې د ریکارډ مطالبه کول ، چې د

بده مرغه د افغانستان خفيه رازونه هم لوټ او پور شوي

دي محض خپل موقف ته پرې د تقويت او فائدي تر لاسه کولو

يوه ٻنہ موقع ڪنہي دہ -

”د شاعريءَ مشترڪ سبڪ او لفظيات“ د عنوان لاندې باب

ڪنہي گوهر صاحب ليکي -

”زما ٻہ خيال ددې سبڪ د تجزيي ڊپاره د

علامه عبدالحبي جبيي مرحوم د خپلي شاعريءَ حاج

اختل هم يو اهم ضرورت دے. ڪي د مے شي ڇي ٻہ

دې تقابلي مطالعه ڪنہي ددہ شعري سبڪ ڊپتي خزاني

او تذڪرة الاولياء د شاعرانو لہ مشترڪ اسلوب سرہ

سمون و خوري اوخہ ناخہ نوے اړخ رابرسره

شي -“ (ص ۱۳۸)

مانہ في الحال د جبيي صاحب يوه منظومہ ڇي مرحوم

د کال ۱۹۵۹ء د نومبر ٻہ نولسمہ ورځ د اولسي ادبي جرگي ٻہ

اووہ ورځنہ غونڊه ڪنہي د تنقيد ڊپاره پيش ڪري وک. او

ڪامل صاحب ورته د بناغلي سيف الرحمان سليم د يوې پوښتي

ٻہ جواب ڪنہي د ٽڪنيڪ ٻہ اٽار غزل او موضوع ٻہ لحاظ

نظم ويٺلي دي، ٻہ لاس داغلي دہ - دغه نه علاوه د محترم جيب الله رفيع

ٻہ ڪتاب ”د استاد ياد“ ڪنہي هم د جبيي صاحب ڪوم ڪلام ڇي چاپ شو دے

سعيد گوهر صاحب او نورو نوستونکو ته ڊپتي خزاني او تذڪرة الاولياء د

شاعرانو سرہ د اسلوب د سمون حجاج او جاڙي اختلاو ٻہ غرپش ڪوم

په غوږو واورئ فرعونانو چې موسی راجي
 بيا تزلزل په تاج و تخت کښي د دارا راجي
 ستمگرانو گوري اروي چې مظلوم وينښي
 کاروان خوځيږي بدغ له لري د دارا راجي
 ۱۴ د مظلوم اوس بيا رسيږي تر اسمانه پورې
 تندري اوښکي يې پرخول د ظل الله راجي
 بهاره مه راجه لاله يې اوس خه نه دے پکار
 دستگر سورسېل د وينو پر دنيا راجي
 پر بڼواو چې په ظلم حکومت چلوي
 زور و زور دواړه يې په لاس د بڼوا راجي
 هغه ماني چې پر هډو ده دعوامو ټينگه
 اوس يې نوبت د نړېدلو دتالا راجي
 د انقلاب سېل راروان دے ستمگره واوره
 په خه تيزي په خه وحشت په خه غرمباراجي
 زړ به مظلوم نسله وشلوي کړي دستم
 پر زمول چمن د ازادي مسته صبا راجي

نه کټ مټ ويکل شو.

نه کېدله شي دا "پرومونه" وي.

خوشحال روح ته خطاب

د پښتون بهار له تا و اې مېړه نړۍ سر د اړه
 تا پښتو ده ژوندۍ کړې له خټک توکنه هاره
 پښتانه دې يادوينه ننګياله بناغله پلاره
 چې پر مرک دې مېړه نه وه د پښتو د ننګي لاره
 قاول "پس له مرګه هله تاسې ښځه کي مو خوشحال
 د مغولو د پښوګرزي" چېرې نګي بيا پائمال"
 نه يې مرته خو ژوندۍ يې اې اديبه ننګياليه!
 د اښه نوم دې دايشي دے په ابد ژوندون ژونديه!
 ته زموږ ملي پېښوا يې د پښتو پلار تور ياليه!
 پښتواله دې ژوندۍ کړه د پښتون لوي برياليه!
 تا د موم ته وښودله ، د پښتو د اسمه لاره
 ستا په توره به نازېږو ، د پښتو پښتونه پلاره

د پښتون بېړۍ چې په ده د غزني دوران و تلله
 د غوري لويي ده ورکه د سوري قام ده نټله

دودین جنوری نسکوره قطب الدین پہ زہرہ داغے
دمغولو طالع لوہ وہ د اورنگ توغ دپہدے

یوخواستہ دسوز ناری وی چپیتوئی راولا رکئی

کہ نہ ژر وو چپ خیل کوریپ دمنل پہ لاویجاہ کئی

ستانغمہ وہ خہ دلسوزہ خہ تودہ لہ خونداہ چکہ

دغوری سوری افکار وو خپرو لہ دی پر حکمہ

دخیل دورفلاطون وی تامنی ہر سرے حکہ

کنہ ہار ترنگرہارہ لہ مہندو ترختکہ

پہنتوتہ تا ورکھے پہنہ شان درس دحیات دے

ستا میراث ودوی تہ عزم، نگہ، توکڑ اوٹبات دے

زمانہ دہ بدلہ شوپے شلم قرن خہ بہباک دے

دضعیف غوہی قوی غوری چپ غبتلے دے سفاک دے

تمدن پہ دینو سوردے دہغہ چاچی پی واک دے

دشلمی پیری دور دے چپ ضعیف بانڈی تاراک دے

پہ دی عصر دی جنجال کئی ستاسبق مون تہ کافی دے

ستا دوری توری پاتہ، زمون ہر رنج لہ شافی دے

سرراپورتہ کرہ سردارہ شلم قرن تماشی دی

شاوخوا پرکردی محکمہ دملت، نشین ناری دی

ذری وصل دی ولمرتہ خہ عجبی ننداری دی

ستاد بنگ ہم ہسکتہ پورتہ پہ دی غروکی بنگ غنی دی

ستاخون بنگ وہ پنتوتہ دپنتون نجیب ملت ستہ

قبائل ورک کئی لہ منجہ خان کرئی وصل ملت ستہ

سپوڊمي

دانظم ۾ي دلاهور په يوه بن ۾ي دشيپي له ۾ي د
پودسي په حال ڪنڀي ويلى دے. (دفيج)

داسمان سپيني سپوڊميہ! ۾ي دڀي روڻ تنڊي دي ورين دے
شا وخوا دي پلوشي جي ۾ي رها دي تورين سپين دے
دويرچنو خوا له گوري راسه ذرڳ ۾ي ڊرغمگين دے
راسه زما گرائي ۾ي ۾ي!
۾ي يودم دذرڳ خوا له ڪرو
سره ڪنڀنو لاس تر غاره
خوپه خوا سره پاله ڪرو
بنڪلي پيغلي مہ شرمپره ۾ي ۾ي ۾ي ترغره ۾ي ڪئي
تہ ۾ي زما دذرڳ مگرڀي تل به نورو ڀرمون رخ ڪئي
په ڪوچني هم تہ زما ۾ي مابه تاته تل اخ ڪئي
۾ي ڪوچني وم ما بللي
تہ "الاڪوڪو" سپوڊمي ۱۱

۱۱، "دي بند دوي نوري مصري په منقول عنها نسخہ ڪنڀي نشته. (دفيج)

له هيواده لېرې گرځم زما په زړه پورې ملگرې
 دوطن بل ټوک غونسته دلته يم يوازې لېرې
 نه غواښه ياران خپلوان سته نه ددوي غونې خبرې
 يوه ته يې زما ملگرې

داسره يې له هيواده
 هم هورې يې هم دلې يې
 خداي دې تل ولړه بڼاده

چې زه درومم، ته هم دروې چې زه ناستيم ناسته ته يې
 په خښتيا داسره غلې چې بېده يم ته بېده
 وفاداره ښکلې پېغله ته سپوږمۍ که پښتنه يې

ستا وفا د پښتنو ده
 داسمان پېغلې نجلۍ
 په خوي ښکلې پښتنه يې
 د غمجن مين شملۍ

د منځگري ښار پنجاب

آگست ۱۹۵۵

خپل زړه ته

زړه ! راحه چې سړه مله سو
خه تپينې يک تنها ته؟
زه تنها يم مل غوارم
بوزه ما وپښتونخوا ته

راحه خو به جگو غرو ته
د نسيم به خواله گرسو
له " تيراهه " به ور تپرسو
سيلاني به د " سپين غر " سو

راکه لاس چې سړه خوښه
مخکښې اوږد او گوران سفر دے
د پودېسو مل سې خدايه!
دا سفر نه دے سقر دے

زړه راځه چې خو روان سو
 د ليلې وېشکلي ښار ته
 ته چې ښار ما درسره بوزه
 د "بيټن" نیکه مزار ته

ته خو ښه پي زړه چې تلې شي
 زه محروم يم له وطنه
 بلبل پروت يم په قفس کې
 ورک له باغ له چمنه

زړه ! ورځه ! خويوسه وېشکي
 ملغلرې ارمغان زما
 ښايي دا چې ياد به کړينه
 زما دوستان په دې بستان زما

زړه ورځه الله دې مل سه
 د وطن زيارت له ورسه
 زما سجدې نيازونه يوسه
 جبين سا په هغه ورسه

که زهٗ تلهٗ سمهٗ ، تهٗ ههٗ
 تندے بددهٗ د لپالی درتهٗ
 زما ویشکی د زرهٗ وینې
 کرهٗ تحفهٗ دیار حضرتهٗ

امید دے چی ددغه کلام نهٗ پهٗ تاسو دجیبي صاحب ،
 پټې خزانی او تذکرهٗ الاولیاء د رنگ ، خوند ، اسلوب او انداز بیانی
 اندازهٗ پهٗ اسانهٗ ونگوئی چی دا خپلو کښې سرهٗ ثومرهٗ سمون
 غوري ؟

د جیبي صاحب د شاعری پخپلهٗ حمزهٗ صاحب بناغلي ډاکټر
 سید چراغ حسن شاه تهٗ پخپل یو خط کښې لیکي .
 "جیبي صاحب مرحوم کوم وخت چی پاکستان کښې وهٗ .
 د اولسي ادبي جرگې اجلاسونو تهٗ به راتلو . وپر دروند
 محقق ، مؤرخ او عالم وهٗ . شاعري یې کمزوري وهٗ"
 (ژوندي خطونه ص ۴۸)

د مولف د ادبي کار فهرست

تحقيق او ترتيب :-

- (۱) دیوان بېدل - ورومې اشاعت اکتوبر ۱۹۵۴
- (۲) دیوان معزالله خان مومند " " ۱۹۵۵
- دویم اشاعت جنوري ۱۹۶۱
- (۳) دیوان اشرف خان مجري ورومې اشاعت مئی ۱۹۵۸
- (۴) دیوان سعید " " جون ۱۹۵۸
- دویم اشاعت ستمبر ۱۹۶۴
- (۵) دیوان حسن ورومې اشاعت ستمبر ۱۹۵۸
- (۶) دیوان مرزا خان انصاري " " ۱۹۵۹
- (۷) دیوان قنبرعلي خان " " جنوري ۱۹۶۱
- دویم اشاعت نومبر ۱۹۶۲
- (۸) دیوان کاظم خان شیدا ورومې اشاعت مئی ۱۹۶۵
- (۹) دیوان عبدالقادر خان خټک " " اپریل ۱۹۶۴
- دویم اشاعت فروری ۱۹۶۲
- (۱۰) دیوان رحمت داوي ورومې اشاعت ۱۹۸۱
- (۱۱) دیوان فدا " " مئی ۱۹۵۴
- دویم اشاعت نومبر ۱۹۶۷
- (۱۲) قصه شاه وگدا ورومې اشاعت نومبر ۱۹۵۴
- (۱۳) د غره کلونه " " ۱۹۵۴

دویم اشاعت ۱۹۹۱ء

- (۱۴) کالاجی صنوبرچین دروہیے اشاعت جون ۱۹۹۱ء
 (۱۵) خمخانہ یشرب " " ۱۹۸۸ء
 (۱۶) دفکرونو دیوی " " دسمبر ۱۹۹۳ء
 (۱۷) بازنامہ (افضل خان خٹک) " مارچ ۱۹۹۴ء
 (۱۸) دیوان اشرف خان ہجری (فارسی) " جنوری ۱۹۹۴ء
خوشحالیات :-

- (۱۹) اخلاق نامہ دروہیے اشاعت ۱۹۸۱ء دویم اشاعت ۱۹۸۲ء
 (۲۰) فراق نامہ " " جون ۱۹۸۳ء
 (۲۱) طب نامہ " " دسمبر ۱۹۸۴ء
 (۲۲) بازنامہ " " ۱۹۸۵ء
 (۲۳) سوات نامہ " " اکتوبر ۱۹۸۶ء
 (۲۴) نام حق " " نومبر ۱۹۹۶ء
تالیفات :-

- (۲۵) داباسین چپی دروہیے اشاعت اگست ۱۹۵۴ء
 (۲۶) پنبٹانہ لیکوال دروہیے اشاعت ۱۹۵۸ء دویم اشاعت ۱۹۶۱ء دریم اشاعت ۱۹۹۵ء
 (۲۷) ورکہ خزانہ اول ہوک دروہیے اشاعت فروری ۱۹۶۰ء
 (۲۸) ورکہ خزانہ دویم ہوک " " دسمبر ۱۹۶۰ء
 (۲۹) نصر اللہ خان نصر " " جون ۱۹۶۶ء
 (۳۰) محمد کل خان مومند " " دسمبر ۱۹۹۵ء

تصنیفات :-

- (۳۱) نغمہ زار دروہیے اشاعت ۱۹۴۸ء دویم اشاعت ۱۹۶۴ء
 (۳۲) زما سندری دروہیے اشاعت جنوری ۱۹۶۳ء

(۳۳) خاپونہ او خالونہ ۲۲ دسمبر ۱۹۹۳ء

(۳۴) چادرگل " " فروری ۱۹۹۳ء

(۳۵) پنجابی ژبہ او ادب " " ۱۹۸۲ء

(۳۶) قومی ترانہ " " ستمبر ۱۹۹۵ء

(۳۷) بازگشت

تنقید او تحقیق :-

(۳۸) تول پارسنگ دروہے اشاعت اکتوبر ۱۹۹۳ء

(۳۹) حقیقت دادے " " جنوری ۱۹۹۸ء

ماشومانو دیار :-

(۴۰) دوا شیانہ دروہے اشاعت ۱۹۵۹ء

(۴۱) گوارچی " " "

(۴۲) دسکی بدلہ " " "

(۴۳) خداٹی روزی رسان دے " " "

(۴۴) مومن خان شیرینی " " "

(۴۵) ادم خان درخانہ " " "

(۴۶) لوبی " " ۱۹۸۲ء

توجہ :-

(۴۷) حضرت عثمانؓ ذوالنورین دروہے اشاعت ۱۹۹۵ء

